

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Inte bara ”Pricken”

- En intervjustudie om att med hjälp av barnlitteratur motverka utanförskap i förskolan

Mirjam Wingård & Marie Heikenström

”Inriktning/specialisering/LAU350”

Handledare: Maj Asplund Carlsson

Examinator: Christina Svensson

Rapportnummer: HT06 1080 012

Abstract

Examinationsnivå: 41-60 poäng

Titel: Inte bara "Pricken" - att med hjälp av barnlitteratur motverka utanförskap

Författare: Mirjam Wingård & Marie Heikenström

Termin och år: HT 2006

Institution: Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Examinator: Christina Svensson

Handledare: Maj Asplund Carlsson

Rapportnummer: HT06 1080 012

Nyckelord: : Barnlitteratur, utanförskap, boksamtal och livsfrågor.

Syfte: Vårt syfte med arbetet är att förstå och vidareutveckla hur förskollärare med hjälp av barnlitteratur och boksamtal kan förebygga och hantera utanförskap i sina barngrupper.

Våra frågeställningar:

För att få en djupare förståelse för ämnet behöver vi få kunskap om var förskollärare står i sitt förhållningssätt gentemot utanförskap i förskolan, och användandet av boksamtal.

- Hur behandlas utanförskap i bilderböcker avsedda för åldrarna 1-5 år?
- Hur arbetar förskollärare för att förebygga utanförskap på förskolorna i dag?
- Hur kan förskollärare använda barnlitteratur och boksamtal för att hantera utanförskap?
- Skiljer det sig mellan olika förskollärare? I så fall hur?

Metod: För att undersöka detta har vi förutom litteraturstudier genomfört intervjuer med förskollärare, boksamtal i en barngrupp samt analyserat ett tiotal bilderböcker som tar upp temat för vårt arbete, nämligen utanförskap (och vänskap).

Resultat: Barnlitteratur och boksamtal kan vara ett bra alternativ till pedagogisk verksamhet i förskoleverksamheten. Många barn kan med hjälp av dessa göra kopplingar till sig själva och andra i sin omgivning.

I de verksamheter som vi tagit del av, genom intervjuer och förstudier, är boksamtal ingen självklarhet.

Betydelse för läraryrket: Det är viktigt att kunna förebygga utanförskap, samt stärka barnen i deras utveckling till att bli egna individer, och därmed förhindra att någon blir utanför i gruppen. Vi vill bidra med ytterligare en metod att arbeta med för att motverka utanförskap i förskolan.

Förord

Vi har valt att skriva om ”hur barnlitteratur kan användas för att motverka utanförskap i förskolan”.

Under våra respektive VFU-perioder¹ har vi sett att det finns ett behov av att lyfta barn som på något sätt står utanför gruppen – både genom att stärka barnens självkänsla och genom att förändra det sätt som de blir behandlade på av andra barn. Vi har även sett att förskollärare har olika sätt att hantera utanförskap – från att ignorera situationen till att hålla ett vakande öga på vad som händer. Vår personliga erfarenhet är att det ger bättre resultat att fokuserat försöka bemöta situationen, än att ignorera den. Ett möjligt sätt att bemöta problemet är att genomföra just boksamtal. Vi vill därför bättre förstå boksamtalets pedagogik och användning.

Dagens samhälle ställer höga krav på att våra barn skall vara lika och inte olika gentemot övriga barngruppen. Det vi vill lyfta fram är att alla har rätt att vara annorlunda. Vi avser inte att fokusera på **hur** någon är annorlunda, utan bara på just det faktum att man kan hamna utanför den gemenskap som finns inom gruppen – oavsett om man har exempelvis en allergi, handikapp, övervikt, annan etnisk bakgrund eller synfel.

Vi har delat upp arbetet så att Mirjam har haft huvudansvaret för intervjuerna och den tillhörande analysen samt förstudien med boksamtalen i en förskolegrupp, medan Marie har ansvarat för barnboksomgången och analysen av den, samt arbetet med att tolka barnkonventionen kontra förskolans läroplan.

De övriga litteraturstudierna har vi delat upp sinsemellan och sedan tillsammans diskuterat det övriga arbetet, som nämns ovan.

Vi vill tacka alla som ideellt på ett eller annat sätt har bidragit till denna studie.

Mirjam Wingård och Marie Heikenström

---

¹ VFU - Verksamhetsförlagd utbildning, perioder då vi har varit ute i skol- och förskoleverksamheter under utbildningstiden.

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
1. INLEDNING	6
1.1. BAKGRUND	6
1.2. BARNKONVENTIONEN	7
1.3. BARNKONVENTIONENS OCH LÄROPLANENS LIKHETER OCH SKILLNADER	8
1.4. VIKTIGA BEGREPP	9
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	10
2.1. ÖVERGRIPANDE SYFTE	10
2.2. FRÅGESTÄLLNINGAR	10
3. LITTERATURGENOMGÅNG	10
3.1. TEORETISK KOPPLING	10
3.2. PEDAGOGENS ROLL	11
3.2.1. <i>Pedagogen måste se barnet och dess behov</i>	11
3.2.2. <i>Pedagogens erfarenheter har betydelse för barnens utveckling</i>	12
3.3. BARNLITTERATUR OCH BOKSAMTAL	12
3.3.1. <i>Att föra samtal utifrån barnlitteratur</i>	13
3.3.2. <i>Boksamtalets strategier</i>	14
3.3.3. <i>Perspektivförskjutning</i>	15
4. METOD	15
4.1. FÖRSTUDIE I EN BARNGRUPP	15
4.2. INTERVJUER	17
4.2.1. <i>Intervjuform</i>	17
4.2.2. <i>Utveckling av intervjufrågor</i>	17
4.2.3. <i>Genomförande</i>	18
4.2.4. <i>Behandling av intervjurens resultat</i>	18
4.3. ETIK	18
4.4. TILLFÖRLITLIGHET	18
4.5. BILDERBOKSANALYSER	19
5. RESULTAT	20
5.1. ANALYS AV INTERVJUERNA	20
5.1.1. <i>Förskolläraernas metoder</i>	20
5.1.2. <i>Hur iakttagelserna följs upp</i>	21
5.1.2.1. <i>Samtal med barnen</i>	21
5.1.2.2. <i>Samlingar med barngruppen</i>	22
5.1.2.3. <i>Handlingsplaner</i>	23
5.1.3. <i>Barnlitteratur i verksamheten</i>	23
5.2. ANALYS AV BARNLITTERATUR	24
5.2.1. <i>Vardagssituationer</i>	24
5.2.2. <i>Djursymbolik</i>	25
5.2.3. <i>Genus</i>	25
6. DISKUSSION	26
6.1. DISKUSSION AV STUDIEN UTIFRÅN FRÅGESTÄLLNINGARNA	26
6.1.1. <i>Hur behandlas utanförskap i bilderböcker avsedda för åldrarna 1-5 år?</i>	26
6.1.2. <i>Hur arbetar förskollärarna för att förebygga utanförskap på förskolorna idag?</i>	27
6.1.3. <i>Hur kan förskollärarna använda barnlitteratur och boksamtal för att hantera utanförskap?</i>	28
6.1.4. <i>Skiljer sig arbetet mellan olika förskollärare? I så fall hur?</i>	29
6.2. BARNLITTERATUR OCH BOKSAMTAL	29
6.2.1. <i>För barnen kända miljöer</i>	30
6.2.2. <i>Att genom barnboken anta en annan roll</i>	31
6.2.3. <i>Genus i barnlitteraturen och förskolan</i>	31

7.	SLUTSATSER	31
8.	VIDARE FORSKNING	32
9.	REFERENSER	34
9.1.	LITTERATUR	34
9.2.	LÄROPLANER	34
9.3.	SKÖNLITTERATUR.....	34
9.4.	MATERIAL FRÅN ORGANISATIONER	34
9.5.	TIDSKRIFTER.....	35
9.6.	INTERNETKÄLLOR.....	35
	BILAGA - FÖLJEBREVET TILL DE INTERVJUADE FÖRSKOLLÄRARNÄ	36

1. Inledning

Under våra respektive praktikperioder har vi sett att det finns ett behov av att lyfta barn som på något sätt står utanför gruppen – både genom att stärka barnens självkänsla och genom att förändra det sätt som de blir behandlade på av andra barn. Vi har även sett att förskollärare har olika sätt att hantera utanförskap – från att ignorera situationen till att hålla ett vakande öga på problemet. Vår personliga erfarenhet är att det ger bättre resultat att fokuserat försöka bemöta situationen, än att ignorera den. Ett möjligt sätt att bemöta problemet är att genomföra just boksamtal. Vi vill därför bättre förstå boksamtalets pedagogik och användning.

Vi har valt att lägga grunden för vår studie utifrån barnets rättigheter, så som barnkonventionen fastslagit och som Sveriges riksdag har skrivit på att vi skall följa. Detta är vår utgångspunkt när vi tänker oss boksamtal kring barnlitteratur.

1.1. Bakgrund

I läroplanen för förskolan, Lpfö98, lyfts värdegrunden fram som ett av de viktigaste uppdragen som vi har att arbeta med i förskolan. I läroplanen formuleras förskolans värdegrund, uppdrag och mål samt riktlinjer för verksamheten. Hur målen skall uppnås anges inte i läroplanen, utan det är en uppgift för förskolans personal, som tillsammans utformar den lokala arbetsplanen. I den lokala arbetsplanen beskrivs hur förskolan skall arbeta för att nå målen. I värdegrunden tas det upp att pedagoger som är verksamma inom förskolan skall ”främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö” (Lpfö98 s.7).

Ett par av målen som förskolan skall uppnå ligger till grund för vad som står i värdegrunden. ”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av kön, social eller etnisk bakgrund och respekt för allt levande och omsorg för sin närmiljö” (Lpfö98 s.11). Ett annat mål som tas upp, som kan vara en av grunderna för tanken med vår studie är följande, ”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation”. Självklart skall vi sträva efter att uppnå alla målen för att stärka barnen i deras utveckling. Men dessa är de som vi anser att tanken med vår studie allra mest kan kopplas till.

Vi vill även presentera målen som förskolan skall sträva mot. Detta gör vi för att visa vilket ansvar förskolan och dess pedagoger har. I förskolans mål att sträva mot står det att varje barn:

- utvecklar sin identitet och känner trygghet i den,
- utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära,
- utvecklar självständighet och tillit till sin egen förmåga,
- känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer,
- utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar,
- utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler,
- utvecklar sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning samt förståelse för vikten av att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande,
- tillägnar sig och nyanserar innebörden i begrepp, ser samband och upptäcker nya sätt att förstå sin omvärld,
- utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar,
- utvecklar sitt ord- och begreppsfrörråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktion,

- utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama, ---

Att använda sig av boksamtal kan vara en kompletterande metod till det vardagliga arbetet i barngruppen, då det går att täcka in många av uppnåendemålen i samtalen runt barnlitteraturen.

1.2. *Barnkonventionen*

I Sverige antog riksdagen *Barnkonventionen* den 12 juni 1990 (Bäckström, 1993, s.10), men den trädde inte i kraft förrän den 2 september samma år (ibid s.8).

Barnkonventionen är uppdelad i tre delar och innehåller 54 artiklar som är mål och riktlinjer att följa, men inte att jämställa med lagarna i konventionsstaterna². ”Den svenska lagstiftningen stämmer i stort med andan i barnkonventionen, men det finns undantag, som kräver förändringar i svensk vardag och praxis. Barnkonventionen är inte juridiskt gällande som svensk lag, men den är en riktlinje för svensk lagstiftning. Det betyder att konventionen skall finnas med när man tillämpar och skriver svenska lagar” (Bäckström, 1993, s.43).

De artiklar som vår studie tar avstamp utifrån är:

- Artikel 1: Definition av ”barn”
- Artikel 2: Icke-diskriminering
- Artikel 3: Barnets bästa
- Artikel 4: Genomförande av rättigheter
- Artikel 12: Åsiktsfriheten och rättigheten att bli hörd.
- Artikel 13: Yttrande- och informationsfrihet
- Artikel 19: Skydd mot övergrepp
- Artikel 26: Social trygghet
- Artikel 28: Utbildning, rätt till
- Artikel 29: Utbildning, syfte
- Artikel 31: Rätten till lek och fritid
- Artikel 39: Rehabilitering

”Barnkonventionen uttrycker en helhetssyn på barnet och den handlar om varje enskilt barns rättigheter. – Konventionens barnperspektiv återfinns i grundpelarna i Barnkonventionen. Dessa är artikel 1 – definition av barnet, artikel 2 – alla barns lika värde, artikel 3 – barnets bästa, artikel 4 – barnets rätt till bistånd och artikel 12 – barnets rätt att bli hörd” (Bäckström 1993, s. 41). Vi anser att grundpelarna är några av de viktigaste artiklarna i konventionen. De rättigheter som dessa belyser är livsviktiga för barn i alla länder.

”Att alla barn ska ha samma rättigheter betyder att alla barn ska behandlas lika: pojkar som flickor, svenska barn och barn som kommer från andra länder. Man får alltså inte behandla några barn sämre än andra barn bara för att de t.ex. ser annorlunda ut, talar ett annat språk eller har andra kläder än de flesta” (Alcala och Widerberg, 1991, s.10). Skolan måste se till att inget barn blir kränkt, fryses ut, blir behandlat på ett omänskligt sätt eller blir anklagat för något barnen inte gjort. Genom boksamtalet kan dessa områden belysas utifrån samtal med utgångspunkt i barnlitteraturen, där figurer som barnen känner igen får ha rollen som den utstötte.

² Konventionsstaterna är de länder som antagit barnkonventionen, och som valt att använda den.

1.3. Barnkonventionens och läroplanens likheter och skillnader

Vi tittade på läroplanen för förskolan och jämförde den med barnkonventionens artiklar som vi nämnde i litteraturgenomgången. Det vi såg var att de i mångt och mycket stod samma saker i dem. Båda dokumenten vill se det som är bäst för det enskilda barnet.

Barnkonventionen vill tillgodose att alla barn över hela världen lever ett bra liv där hänsyn tas till deras behov. Målen i läroplanen för förskolan ser till barnets behov, men även till barngruppens behov. Båda är utformade utifrån en demokratisk grund där alla oavsett etnicitet eller social bakgrund är lika värda. Det vi också såg var att målen i skolan inte var lika utförligt skrivna som artiklarna men att budskapet ändå i dem var detsamma.

Skillnaden mellan synen på barn i konventionens artiklar, framförallt artikel 1 och målen i läroplanen, är att artiklarna gäller för barn upp till arton år medan läroplanens syn förändras med barnens stigande ålder. Men grunden om barnens rättigheter är dock densamma i läroplanen oavsett barnets ålder. Det är målen som blir mer preciserade, ju högre upp i åldrarna barnen kommer.

Artikel 2 om icke-diskriminering ser vi som likvärdig med planerna för det arbete mot kränkande behandling som finns på förskolorna. Båda säger att åtgärder skall vidtas mot alla former av kränkande behandling, oavsett vem som utför dem.

Om barnets bästa handlar artikel 3 och den motsvarar det som står under förskolans värdegrund, där förskolans uppdrag att sträva efter barnets bästa presenteras i avsnittet *Saklighet och allsidighet*.

I artikel 12 påtalas att barnen skall ha åsiktsfrihet och rättigheten att bli hörd och även detta är något som finns i förskolans mål att uppnå. Där står det att barnet skall utveckla förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar.

Artikel 13 om yttrande- och informationsfrihet motsvarar i stort sätt läroplanens mål om att barnet skall ”utveckla sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama” (Lpfö 98 s. 13). Men även målet att barnet skall ”utveckla sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler” (Ibid s.13) kan kopplas till denna artikel.

Den sociala tryggheten tas i konventionen upp i artikel 26, men även läroplanen tar upp social trygghet som ett av de första målen att uppnå. Konventionen har dock en större innebörd i sin text då den tar upp socialförsäkring för att tillgodose den sociala tryggheten.

I artikel 29 skrivs det om utbildning och vad den skall syfta till, även detta tar läroplanen upp i sina mål. Där står det, som vi skrev ovan, att barnet ”utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler” (Lpfö 98 s.13), samt ”känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer” (Ibid s.12).

Både konventionens artikel 31 och läroplanen tar upp barnets rätt till lek och fritid som är anpassad till barnets ålder. De säger båda att de skall främja barnets rätt till sin egen och andras kulturer för att utveckla respekt för andra. Och det kan ske via bild och rörelser samt via dans och drama.

Både konventionen och läroplanen påpekar vikten av att stödja utsatta barn. Förskolorna har något som de kallar åtgärdsprogram vilket motsvarar konventionens artikel 39 om rätten till rehabilitering. I åtgärdsprogrammet dokumenteras orsaken till att programmet upprättats och hur man skall gå tillväga för att hjälpa den utsatte. Efter någon månad följs programmet upp och förhoppningsvis har problemet fått en lösning.

1.4. Viktiga begrepp

I studien kommer vi att använda oss av ett antal begrepp, som vi här vill förklara lite mer ingående.

Barnlitteratur – Med barnlitteratur tänker vi oss böcker som är skrivna för barn i åldrarna 1-5 år, som till exempel bilderböcker. Enligt Kåreland (2001) är den moderna bilderboken många gånger dubbelbottnad och har en stor komplexitet både i text och i bild. Livsåskådningsfrågor är heller inte främmande att tas upp till diskussion utifrån bilderböckerna.

Utanförskap – Utanförskap kan vara väldigt mycket. Det utanförskap som vi tänker på med den här studien är då barn på något sätt är utanför i en barngrupp. Alltså de barn som oftast inte får vara med och leka.

Att barnet står utanför gruppen kan bero på många olika faktorer, men det är upp till förskolläraren att finna lösningen och skapa en gemenskap där alla blir accepterade för dem de är. Barnet lär sig tolka omvärlden genom leken. Är barnet starkt tar det för sig av den roll som det vill ha, medan det svaga barnet står vid sidan och tar den roll som blir över.

Det händer ofta att barnen fastnar i sina roller även utanför leken, för att den rollen känns välbekant och trygg (Wellros 1998 s. 88). Det här måste förskollärarna vara medvetna om, och hjälpa de barnen att bryta sina beteendemönster, om de är för destruktiva. Genom barnlitteratur kan förskollärarna visa barnen att alla har samma värde oavsett om man är en jag- stark eller jag- svag person, vilket kanske kan hjälpa barnen när de skall bygga upp sin egen identitet.

Utanförskap i största allmänhet kan även vara en form av psykisk mobbning, och den kallas ibland även utfrysning. Denna form av mobbning är kanske det mest traumatiska en människa kan vara med om, främst barn och ungdomar som håller på att bygga upp sin identitet när de går i förskola och skola. Ett exempel på hur förskollärarna kan arbeta med mobbning och utanförskap är att genom läsning av gemensamma skönlitterära texter skapa kunskap om hur mobbning kan yttra sig, vad det beror på och hur man kan stoppa den. (*Inlevelse genom litteraturen* J. Nilsson, *Pedagogiska magasinet*, nr.4 2004)

Man kan aldrig säga om det är en viss grupp som utsätts för utanförskap, men flera av de förskollärarna som vi intervjuat beskriver att en del barn kan ha svårt att komma in i gruppen och på så sätt står de lite utanför. Men det är viktigt att förskolepersonalen skiljer på barn som inte **får** vara med och barn som inte **vill** vara med.

Paechter (1998) diskuterar i boken *Educating the other...* i termer av "the other" och "gender", dessa kan översättas till "den andre" och "genus". Han beskriver hur "den andre" är en individ som står utanför en grupp, men för att kunna bedöma vem som står utanför måste först "normen" hittas i gruppen. För att kunna ta reda på normen, så tar man reda på vad som

är majoriteten i en grupp. Exempel som Paechter tar upp handlar mycket om kvinnligt och manligt, men ett exempel som vi har funderat över till vår studie är en mörkhårig bland en blond majoritet i en barngrupp, med andra ord den som avviker från ”normen”.

Boksamtal – Boksamtal är de samtal som uppstår när man i barngruppen samtalar kring barnlitteraturen vilket Keene och Zimmerman (2003) diskuterar. Utifrån samtalen kan förskolläraren ta upp frågor som rör barngruppen utifrån barnlitteraturen som de läst. Mycket av handlingen i barnlitteraturen för de yngre barnen handlar om vardagsrutiner på daghemmet eller lekar som barnen i böckerna leker. Böckerna ger en avslappnad men ändå kontrollerad miljö, där samtal om viktiga frågor utifrån barnens egen förståelsenivå kan föras.

Utifrån ett sociokulturellt inlärningsperspektiv skapas ny kunskap tillsammans med andra barn, om förskollärarna lyckats skapa en bra läromiljö på förskolan. Boksamtalet är på så sätt kunskapande då samtalet och diskussionen är det som ligger till grund för den nya kunskapen som barnen tillägnat sig genom boksamtalet (Dysthe 2004).

Livsfrågor – Livsfrågor är frågor som är viktiga för att samhället skall fungera. I vår studie utgår vi ifrån framförallt utanförskap och kränkande behandling inom förskolan. Kåreland (2001) tar upp att man via barnlitteraturen kan samtala kring livsfrågor.

2. Syfte och frågeställningar

2.1. Övergripande syfte

Syftet med studien är att förstå och vidareutveckla hur förskollärare med hjälp av barnlitteratur och boksamtal kan förebygga och hantera utanförskap i barngrupper.

2.2. Frågeställningar

För att få en djupare förståelse för ämnet behöver vi få kunskap om var förskollärarna står i sitt förhållningssätt gentemot utanförskap i förskolan, och användandet av boksamtal.

- Hur behandlas utanförskap i bilderböcker avsedda för åldrarna 1-5 år?
- Hur arbetar förskollärare för att förebygga utanförskap på förskolor idag?
- Hur använder förskollärare barnlitteratur och boksamtal för att hantera utanförskap?
- Skiljer det sig mellan olika förskollärare? I så fall hur?

3. Litteraturgenomgång

3.1. Teoretisk koppling

I detta avsnitt kommer vi att presentera två teoretikers teorier kring barns utveckling och lärande. Teorier som vi anser kan kopplas till vår studie.

Säljö (2000) presenterar Piagets teorier om barns utveckling och lärande och jämför dessa med Vygotskijs teorier. Piaget anser, enligt Säljö, att ”Det är när barnet är aktivt, fysiskt och intellektuellt engagerat i sin omgivning, och när det manipulerar och undersöker den, som det utvecklar sin förmåga” (s.61). Medan Vygotskijs teorier utgår ifrån ett sociokulturellt perspektiv, att det är i samspel med andra människor som vi utvecklas och lär oss mycket av varandra.

Det är lätt att tro att Piagets och Vygotskijs teorier tar ut varandra, men det är snarare så att de kompletterar varandra. ”I ett piagetanskt perspektiv är tänkandet grundläggande och de

kognitiva strukturerna utvecklas oberoende av språket” (Säljö 2000 s.67). ”I ett sociokulturellt perspektiv betonas släktskapet mellan tänkande och kommunikation. Det är genom deltagande i kommunikation som individen möter och kan ta till sig nya sätt att tänka, resonera och handla” (ibid s.115). I dessa citat kan man urskilja skillnader och likheter mellan de två teorierna kring barns utveckling och lärande. Barn lär sig dels genom samspel med andra, och dels genom att på egen hand upptäcka och utforska sin omvärld.

Det som har influerat läroplanerna i Sverige, men även officiella dokument liknande våra läroplaner under åren från 60-talet och fram till 90-talet, är Piagets idéer om den kognitiva utvecklingen. De handlade om att barnet skulle upptäcka saker på egen hand, styrt av sin egen nyfikenhet. Den vuxnes inblandning i barnets process ansågs som störande i barnets utveckling mot självständighet (Säljö 2000).

Tanken med boksamtal är att få dessa teorier att kopplas samman med varandra. Dels genom att barnen tillsammans får diskutera och fundera kring bokens handling, innehåll och budskap, i samarbete med varandra. Men även att de självständigt får möjlighet att fundera och reflektera över budskapet och innehållet genom att lyssna på sagan. På så sätt bildar varje barn sig en egen uppfattning om sagan, som de sedan kan ta upp och diskutera i gruppen tillsammans med de övriga.

3.2. Pedagogens roll

I detta avsnitt vill vi belysa hur viktig förskollärarens roll är för att en verksamhet skall fungera på bästa sätt, vad vi vuxna bör tänka på när vi arbetar med barnen, samt hur viktigt det är att vi är goda förebilder för dem. Personalen på förskolan är ett arbetslag, och då är det viktigt att de fungerar bra tillsammans och samarbetar. Detta leder till att barnen oftast ser och tar efter hur de vuxna möter varandra, och gör likadant mot sina kamrater.

3.2.1. Pedagogen måste se barnet och dess behov

Johansson (2005) beskriver hur viktigt det är att pedagogen uppmärksammar barnen, och ser deras behov utifrån barnens perspektiv. På så sätt förändras barnens förhållningssätt och de kan sedan fortsätta att göra andra saker. Genom att de får känna sig sedda och uppmärksammade av de vuxna på förskolan kan barnen gå vidare och göra något annat. Med andra ord är en viktig del av pedagogens yrkesroll att låta barnen få känna uppmärksamheten, att den vuxne tar sig tid och bekräftar det enskilda barnets behov där det befinner sig just då. Johansson ger ett väldigt bra exempel på detta som vi citerar här nedan.

Då man skall gå ut har en pedagog hjälpt Boris (2:10) på med regnkläderna, Han har en färgglad regnrock på sig. När han är klar går han efter pedagogen som är upptagen med att hjälpa andra barn. 'Ea, Ea, Ea', säger han ilsket med rynkad panna och vrede i blicken. Den vuxna går fram och tillbaka och hämtar saker och Boris följer efter. 'Ea, ea!', fortsätter han. Hon stannar upp, iakttar honom, stryker över regnrocken och säger sedan. 'Har du en sån fin idag? Va bra!', med glad röst. Boris nickar och ler nöjt och går. (s.79)

I detta citat är det tydligt hur barnet inte ger upp, trots att pedagogen gör en hel del annat. Barnet söker pedagogens uppmärksamhet tills han får den, och när pedagogen sedan bekräftat barnet och vad det ville visa, så går barnet därifrån nöjt och glatt. I dessa situationer är det verkligen viktigt att förskolepersonalen inte ignorerar barnet, däremot får man se till att barnet får vänta på sin tur. En ignorering från en vuxen kan sätta djupa spår i ett barn, och de spåren kan sedan följa med under en stor del av barnets uppväxt.

Pramling Samuelsson (1998) poängterar även hon hur viktig pedagogens roll är för barnens lust att lära. Hon poängterar även kvaliteten på den pedagogiska verksamheten. "Barns deltagande i en pedagogisk verksamhet behöver nämligen inte vara utvecklande i sig, avgörande för barns utveckling och lärande är den pedagogiska verksamhetens kvalitet" (s. 122). Det är alltså inte den pedagogiska verksamheten i sig som utvecklar barnen, utan snarare kvaliteten på verksamheten. Om verksamheten har en god kvalitet, så främjas inte bara barnens utveckling utan även deras förhållande till omgivningen.

När barn får vara involverade i beslut och känna ansvar, och de vuxna har ett gott samarbete, då skapas det en varm stämning i gruppen, då barnen ofta hjälper varandra och konflikter förekommer inte så ofta (Johansson 1999). Om stämningen inte känns varm och trygg då känner oftast inte barnen sig trygga. Med andra ord är det återigen viktigt att förskollärarna är överens och har ett gott samarbete för att barngruppen skall fungera så bra som möjligt.

3.2.2. Pedagogens erfarenheter har betydelse för barnens utveckling

Johansson (1999) poängterar i inledningen av sin avhandling att på förskolan möter barn pedagoger med personliga och professionella erfarenheter av etiska värden. Med detta menar hon att alla har erfarenheter och det är utifrån dessa som vi sedan möter personer i vår omgivning och utvecklar en relation, såväl personlig som yrkesmässig.

Dysthe (2003) tar upp vilken viktig roll pedagogen har för barns lärande, men även kamraterna runtomkring har en stor roll. De andra barnen i barngruppen blir alltså " ... betydelsefulla medarbetare i undervisnings- och läroprocessen" (s.82). Detta visar med andra ord att pedagogen har en central roll, men barnen är minst lika viktiga, eftersom vi människor lär oss mycket av varandra.

Pramling Samuelsson (1998) anser att om alla barn skulle tänka likadant skulle ingen utveckling ske. Det är när alla i en grupp tänker olika som utveckling sker. "I förskolan kan pedagogerna medvetet låta barnen lära av varandra genom att ta tillvara mångfalden av deras egna idéer och se dessa som resurser i arbetet med barnen. Genom att exploatera en variation för barnen får de nya erfarenheter och kan gå vidare i sitt lärande" (s.112). Slutsatsen blir då att barns olikheter skall ses som en möjlighet till lärande och inte utgöra något hinder.

3.3. Barnlitteratur och boksamtal

I detta avsnitt presenterar vi olika teorier kring barnlitteratur och boksamtal. I mycket barnlitteratur behandlas många livsfrågor, som Kåreland (2003) menar går bra att kan ta upp till diskussion genom bilderböcker. Detta poängterar även Lundqvist (1993) och Pramling (1998). Samtliga författare anser dock att pedagogen inte skall betona sitt ställningstagande eller ge barnet det "rätta" svaret eller fler alternativ. Genom att låta barnen få bilda sina egna tankar och uppfattningar skapar de en egen syn på den nyvunna kunskapen och socialiseras inte in i det som pedagogen har som ståndpunkt.

När barn läser böcker går de ofta in och identifierar sig med någon av de olika rollinnehavarna. Rosenblad (1999) beskriver denna process väldigt detaljerat. Slutsatsen som kan dras av det han tar upp och beskriver är att genom att identifiera sig med de olika rollfigurerna i en bok växer förmågan till inlevelse och empati hos läsaren. Detta sker genom att läsaren tränar sin förmåga att ta ställning för en rollinnehavare i texten. Det kan med andra ord innebära att barnen genom barnlitteraturen tränar sin förmåga att spegla sin egen värld och identifiera sig med rollfigurerna, vare sig de är små eller stora, söta eller fula. Munck skriver i Rosenblad (1999) att "Sagorna förmedlar värderingar som alltid är brinnande

aktuella: den minstes rätt att synas, att få göra sig hörd, att bli tagen på allvar och bli väl behandlad” (s.46). Dessa värderingar är något som genomsyrar mycket av de tankar och rättigheter som man i mångt och mycket kan koppla till barns värld. Många barn kanske inte känner att de blir tagna på allvar i vissa situationer, och dessa känslor kan i sin tur få konsekvenser för deras uppväxt och framtida liv.

Det finns ett dokument som sitter på väggarna i många skolor och förskolor, med titeln *Ett barn*, som är utgivet av BRIS – *Barnens rätt i samhället*.

Ett barn som kritiseras – lär sig att fördöma.
Ett barn som får stryk – lär sig att slåss.
Ett barn som hånas – lär sig blyghet.
Ett barn som utsätts för ironi – får dåligt samvete.
Men ett barn som får uppmuntran – lär sig förtroende.
Ett barn som möts med tolerans – lär sig tålmod.
Ett barn som får beröm – lär sig att uppskatta.
Ett barn som får uppleva rent spel – lär sig rättvisa.
Ett barn som får känna vänskap – lär sig vänlighet.
Ett barn som får uppleva trygghet – lär sig tilltro.
Ett barn som blir omtyckt och kramat – lär sig att känna kärlek i världen.

Majoriteten av de handlingar och konsekvenser som beskrivs i detta dokument visar vad många barn som utsätts för utanförskap i någon form, kan lära sig utifrån omgivningens beteende gentemot dem. Ett barn som är utanför barngruppen är oftast blygt och har svårt att ta plats. Detta kan bero på många olika faktorer, men en stor del kan bero på rädsla att bli hånad eller kritiserad. Därför är det viktigt att som pedagoger vara lyhörda för den här formen av behandling, både från kamraterna, men kanske även från andra pedagoger. Det kan faktiskt hända att barn känner sig kränkta även av de vuxna. I en del fall kan det även vara så att barn som ofta får höra kritik och på så sätt blir kritiserade, sedan använder samma beteende även mot andra i sin omgivning. En av förskolepersonalens uppgifter är att visa att det inte är okej att ha det beteendet eller attityden gentemot sina kamrater. (Lpfö98) Detta kan göras på många olika sätt, men ett sätt som kan fungera bra är att använda sig av barnlitteratur. Lundqvist (1982) och Hallberg (1993) poängterar i sina teorier kring barnlitteratur att barn har lättare att spegla sig gentemot en rollfigur i en bok eller en saga. Barnen får på så sätt en chans att berätta om känslor, men de berättar inte om sina känslor, utan om rollfigurens. Men det kan även bli så att de berättar om sig själva eller någon annan i barngruppen.

3.3.1. Att föra samtal utifrån barnlitteratur

Asplund Carlsson och Pramling (1995) poängterar att genom samtal kring barnlitteratur kan förskollärarna göra barnen uppmärksamma på och reflektera kring att det inte finns något som är rätt och fel, ont och gott, utan att det beror på situationen och betraktaren hur saker och ting uppfattas. Detta är något som vi genom våra boksamtal verkligen vill lyfta och göra barnen uppmärksamma på.

Asplund Carlsson och Pramling (1995) beskriver exempel från förskolor som genomfört temaarbeten med barnlitteratur. I ett av exemplen presenteras punkter som temat skulle kretsa kring. Några av dessa var att lyfta *alla människors lika värde*, *barns rättigheter* - vad barn behöver för att må bra, och *solidaritet*³ - avseende hur man kan hjälpa varandra. Dessa punkter kan vara samtalsämnen vid boksamtal kring barnlitteratur.

---

³ Vår kursivering

Dahlin (2004) poängterar hur viktigt det är att vi inte förnekar att alla är lika, men han skriver vidare "... att reservationslöst hävda allas absoluta likhet i alla avseenden skulle leda oss till motsägelser, för så *lever*⁴ vi inte" (s.55). Dahlin skriver även att "Bilderböcker för barn, avsedda att lära dem saker om vår värld, kan vara ett intressant material för att studera hur samhällets dominerande världsbild ser ut" (s.33). Han beskriver sedan vidare att när vi läser bilderböcker för barnen bidrar vi omedvetet till deras bild av världen, hur de kan leva i den och hur de kan tolka den. I dagens samhälle är det inte så vanligt med en likvärdig syn på alla människor, många blir stämplade av omgivningen. Det kan handla om att t.ex. ha fördomar mot någon som har övervikt eller ett handikapp av något slag, då är det lätt att andra med liknande utseende och beteende får en liknande stämpel av omgivningen.

Många fördomar tar form redan under barndomstiden. Därför är det viktigt att pedagogerna samtalar med barnen om att det finns människor som kanske inte är precis likadana som alla andra, men att de är lika mycket värda. Vid dessa samtal poängteras hur viktigt det är att bilda sig sin egen uppfattning, och inte bry sig om vad andra i omgivningen säger och tycker.

Johansson (1999) skriver "Barn upptäcker, skapar och uttrycker etiska förhållningssätt i relation med andra" (s.20). Denna mening säger väldigt mycket om hur viktigt det är att låta barnen få uttrycka sig, däremot är det viktigt att förskolepersonalen inte tillåter dem att kränka andra i sin omgivning. Att personalen låter dem få uttrycka sina känslor och tankar är viktigt i deras förhållningssätt till andra människor.

3.3.2. Boksamtalets strategier

Boksamtal är ett sätt att ge barn strategier för vidare studier. Chambers (1993) skriver att:

– Barn uttrycker sig ofta snabbt och korthugget, och läraren, som är lika upptagen med att hålla ordning och säga det hon vill ha sagt, som med att låta barnen säga sitt går lätt miste om en del av de guldskor som dyker upp under ett sådant samtal. Dessutom sägs många av de bästa sakerna kompisar emellan, utanför den mer formella klassrumssituationen. Man måste alltså tjuvlyssna också. (s.37)

Att barnen uttrycker sig snabbt och korthugget är något som vi pedagoger måste arbeta mer med, och hjälpa dem att utveckla sina tankar. En rättighet som barnen har är att få uttrycka sina känslor och tankar så länge det inte strider mot Sveriges lagar. Allt är värt att berättas.

Chambers (1993) tar mer upp boksamtal generellt och ger tips på hur man gör och vilka frågor man skall undvika att ställa. Keene och Zimmerman (2003) beskriver mer hur de gjort och visar med elevutdrag hur de arbetar. De vill utveckla barns läs- och hörförståelse genom att de använder sig av högläsning. De vill också att barnen skall koppla det som de hör till sig själva, till världen och till annan litteratur, samt att de skall utveckla en strategi att göra inferenser⁵ i texter som de läser.

Keene och Zimmerman (2003), liksom Chambers (1993) trycker på vikten av att lyssna på barnen när de berättar. Det som skiljer författarna åt är att Chambers samtal rör sig runt en specifik bok medan Keene och Zimmerman uppmuntrar barnen att tänka längre och vidare. De lockar barnen till att utveckla sina egna tankar utifrån den litteratur som de just läst och koppla den till annat som är känt för barnen.

---

⁴ Författarens kursivering

⁵ Inferens- att läsa mellan raderna

Samma utgångspunkt som Keene och Zimmerman har *Myndigheten för skolutveckling* (2003). De menar att om man övar att läsa skönlitterära texter så hjälper det barnen när de sedan skall läsa faktatexter som har en annan struktur. Att också använda sig av bilder och informationen i dem gör att texterna blir ”mer levande och på så sätt underlätta läsandet och skrivandet”. (s. 30)

Myndigheten för skolutveckling skriver vidare att vi som lärare bör var medvetna om kunskaper som barnen har med sig när de börjar lära sig läsa och skriva, och att det varierar utifrån barnens sociala bakgrund. De trycker också på att samtalen som förs utifrån texterna måste knytas till barnens erfarenhetsvärld. Detta är något som också Chambers, Keene och Zimmerman säger i sina böcker.

3.3.3. Perspektivförskjutning

Perspektivförskjutning kan hjälpa barnen att se en speciell händelse ur ett annat perspektiv, utan att någon blir utpekad som föröväre. Genom att redan i tidig ålder initiera boksamtal, blir barnen vana att tänka och reflektera på sin egen nivå. Via boksamtalet får barnen tidigt känna att deras åsikter räknas, vilket stärker barnens självkänsla. Det står i läroplanen för förskolan Lpfö98 att:

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. --- Att skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse liksom med hjälp av tal- och skriftspråk, utgör både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande (s.10)

För att barnen skall kunna lära sig lösa konflikter som uppstår, måste pedagoger ge barnen verktyg att arbeta med och ett sådant verktyg kan vara just boksamtal där pedagoger tillsammans med barnen pratar om innehållet i boken och hur konflikten kan lösas.

Barnlitteraturen har många dilemman som barnen på förskolor upplever varje dag. Genom att koppla händelser från vardagen till något i en bok (text- till- själv) kan många lärotillfällen skapas om hur barnen skall vara en god kamrat och hur de kan lösa tvister som uppkommer under lekens gång. Chambers (1993) skriver att ”I varje text, oavsett hur enkel den är, finns alltid möjligheten till flera olika tolkningar” (s. 21). Det pedagoger måste prata med barnen om är att det inte finns något som är rätt eller fel när det gäller barnens egna tankar i samtalet, men det betyder inte att människor får göra vad de vill mot en annan människa.

4. Metod

4.1. Förstudie i en barngrupp

Vi har som förstudie genomfört ett par boksamtal i en barngrupp då vi läste Reys bok *Sagan om Pricken* och Wirséns bok *Leka tre*. Detta gjorde vi för att se hur vår teori kring boksamtal och utanförskap kan fungera i en verksamhet.

Sagan om Pricken handlar om en brunprickig kanin, i en familj med helvita kaniner. Den prickiga kaninen heter Pricken. Han leker med sina syskon, och ingen av dem tänker på att han är prickig mer än att han alltid vinner i kurragömma. En dag ska familjen på kalas hos morfar som fyller år, och mamman vet inte vad morfar skall säga om Pricken, för de har aldrig funnits något annat än helvita kaniner i familjen. Efter att ha samtalat med en väninna

bestämmer sig mamman för att Pricken inte får följa med på kalaset hos morfar. När de andra gått hemifrån, rymmer Pricken ut i skogen. När det blir mörkt funderar han på att vända hem igen, men då möter han en kanin som heter Herr Brun, som ser ut som Pricken men är en vuxen kanin. Pricken får följa med hem till Herr Brun och där är hela familjen brunprickiga, utom en liten kanin som är helvit. Pricken sover över hos familjen, och drömmer att hans familj har morotskalas tillsammans med Herr Bruns familj. Dagen efter följs de alla åt hem till Prickens familj, som varit ute och letat efter Pricken nästan hela natten. De sitter sedan alla, både Prickens och Herr Bruns familjer, runt ett stort bord och äter morötter tillsammans, precis som Pricken drömde.

Vi gjorde så att vi läste sagan, utan att visa några bilder, för att barnen skulle skapa en egen bild av hur Pricken såg ut, miljön där han befann sig m.m. Enligt Keene och Zimmerman (2003) är den här metoden bra, för då får barnen använda sin fantasi och skapa en egen inre bild, som de sedan kan jämföra med bilderna i boken.

När vi hade läst klart fick barnen titta på bilderna. Många kommenterade då hur synd de tyckte det var om Pricken. En pojke tyckte att mamman var jättedum som inte lät Pricken följa med på kalaset hos morfar, ”-Så kan man ju inte göra, alla ska få gå på kalaset tycker jag”. En flicka tyckte att Pricken var jättesöt med sina prickar, och att han inte kunde hjälpa att han hade fått dem. Kommentarer till bilderna var många och väldigt spontana, flera av barnen visade att de hade en stor empatisk förmåga. Barnen levde sig in i hur de skulle ha känt sig om deras mamma gjorde så mot dem.

Leka tre, som är skriven av Carin & Stina Wirsén, handlar om tre flickor på en förskola, där någon av dessa alltid hamnar utanför på grund av t.ex. att namnet inte rimmade, att namnet är för långt eller inte börjar på samma bokstav. Boken är skriven i kapitelform med tre fristående kapitel som speglar olika teman.

Vi lade upp arbetet så att vi läste ett kapitel åt gången och samtalade kring temat som speglades i kapitlet. Nästa gång det var samling inledde vi samlingen med att fråga om några av barnen kom ihåg vad kapitlet vi hade på föregående samling handlade om, dels för att de som inte hade varit med skulle få en chans att ändå förstå vad boken handlade om, och dels för att se hur mycket barnen kom ihåg. Vi blev många gånger positivt överraskade, de kom nämligen ihåg detaljer som vi själva knappt ens hade reflekterat över.

Utifrån denna förstudie och tankarna som den förde med sig, valde vi att göra en intervjustudie, där vi intervjuar förskollärare om hur de arbetar för att motverka utanförskap och huruvida de använder sig av barnlitteratur och boksamtal för att hjälpa barnen att reflektera kring hur man är en bra kamrat. Under vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU) har vi haft möjlighet att observera förskollärare i deras arbete, men vi saknade samtal och beskrivning av hur de gör när situationer kring utanförskap väl uppstår. Intervjuerna har vi med andra ord tänkt oss kan fylla en liten del av detta tomrum, dessutom kände vi att vårt arbete och syfte var mer riktat mot förskollärarna och deras arbetssätt än till barnens tankar kring vänskap.

4.2. *Intervjuer*

Som inledning till detta avsnitt vill vi kort presentera hur Merriam (1994) beskriver intervjuer som metod och teknik vid genomförandet av ett forskningsarbete.

Merriam beskriver att en intervjus huvudsakliga syfte är att en person eller grupp vill få information från den eller de som intervjuas. Genom intervjun vill man få reda på tankar, kunskaper, och viljor hos den intervjuade.

Intervjumetoden är en av de bästa teknikerna att använda om man skall studera många individer under en förhållandevis kort tidsperiod. Det är viktigt att man vet vad man vill ha reda på och om intervju är den bästa metoden att få reda på just detta. (Merriam 1994)

Anledningen till att vi valt att göra intervjuer är för att bilda oss en uppfattning om hur förskollärare använder barnlitteratur när de arbetar med att motverka utanförskap. Vi menar att intervjumetoden är en bra metod för vår studie, med tanke på att vi först och främst vill ha reda på **hur** förskollärare arbetar. Under våra VFU-perioder har vi kunnat observera hur de arbetar, men samtal kring deras metoder har dock varit svårare att kunna ordna. Därför valde vi att göra intervjuer till denna studie.

4.2.1. **Intervjuform**

Den intervjuform som vi har valt att genomföra beskriver Merriam (1994) som strukturerad intervju. I en strukturerad intervju bestäms frågorna i förväg och i vilken ordning man skall ställa dem. Vi satte samman våra frågor och skickade dem till de utvalda förskollärarna. Detta gjorde vi för att kunna ge dem en bild av vad vi tänkte oss med vår studie, och vilka frågor vi ville ha svar på. Turordningen på frågorna kändes naturlig, först en inledande lite allmän fråga om barngruppen och sedan frågor som bearbetade våra tankar kring arbetet.

4.2.2. **Utveckling av intervjufrågor**

När vi satte oss och skulle skriva intervjufrågorna tänkte vi först vad vi ville ha reda på, utifrån vårt syfte. Utifrån samtalet vi hade och tankar som kom upp under det, utvecklade vi sedan frågorna. Vad vi vill se med intervjuerna är hur förskollärare arbetar och om de använder sig av boksamtal och barnlitteratur.

De frågor som vi kom fram till var följande:

- Vilken åldersgrupp arbetar du med?
- Hur märker du att någon är utanför?
- Vad gör du för att motverka utanförskapet? Varför gör du så?
- Finns det en handlingsplan?
- Vad händer sedan? Hur följs det upp?
- Använder du barnlitteratur eller boksamtal? Hur? Vad är för- och nackdelar med boksamtal? Varför? Lämna gärna tips på titlar som har fungerat.

Att det blev just dessa frågor är för att vi anser att de bäst kan ge oss en bild av hur det ser ut ute på förskolorna i nuläget, när det gäller att använda barnlitteraturen som metod för att förebygga utanförskap i förskolan. Utifrån svaren på frågorna kunde vi sedan skapa oss en bild av hur det ser ut på förskolorna.

4.2.3. Genomförande

Våra intervjuer har genomförts i enkätform med öppna svar. Till dessa har vi skrivit ett följebrev (se bilaga 1). Varför vi valde att göra dessa i skriftlig form, berodde på att det visade sig att många förskolor inte hade möjlighet att ta emot oss inom studiens tidsram. I följebrevet som vi skrev förklarade vi vad vi tänkte oss med de olika termer och uttryck vi använde oss av i frågorna. Vi uppmanade även förskollärarna att kontakta oss om det var något de undrade över eller om något var oklart.

4.2.4. Behandling av intervjuresultat

Materialet från intervjuerna kommer vi att analysera och diskutera i en tematiserad analys. De teman vi valt att indela analysen i är *pedagogernas metoder, hur följs iakttagelserna upp och barnlitteratur i verksamheten*. Under dessa teman presenterar vi intervju svaren i en analyserande text.

4.3. Etik

Det är viktigt att vara uppmärksam på, samt ha en förståelse för de etiska dilemman och problem som kan uppstå i samband med en studie. Det gäller även att vara medveten om de skyldigheter intervjuren har gentemot dem som intervjuas.

Vetenskapsrådet presenterar fyra huvudkrav kring etiska frågor som kan komma upp i samband med intervjuer eller andra metoder, då man använder sig av andra personers tankar och erfarenheter i sin studie. Dessa fyra krav går under följande benämningar: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. (Vetenskapsrådet 2006) Vår studie kan, till största del, kopplas till de första tre kraven.

Informationskravet handlar om att de som berörs av studien, genom till exempel intervjuer skall informeras om vad studien handlar om, vad den har för syfte, att deltagandet är frivilligt och vad uppgifterna de lämnar kommer att användas till. Detta uppfyller vi genom våra samtal med de berörda, både före och efter våra intervjuer.

Samtyckeskravet handlar om att de som berörs av studien ska ge sitt samtycke, och att de själva har rätt att välja om de vill delta eller ej. I vår studie uppfylls detta krav genom att förskollärarna själva fick välja om de ville ställa upp på våra intervjuer eller ej.

Konfidentialitetskravet handlar om att personuppgifter och liknade ej skall komma ut till allmän kännedom, det skall med andra ord inte kunna gå att få reda på vilka förskollärare vi intervjuat eller vilka förskolor dessa arbetar på. Detta uppfyller vi genom att använda fingerade namn i analysen av intervju svaren.

Nyttjandekravet handlar om att uppgifter om enskilda personer som samlats in endast får användas till studien. I vår studie har vi inga sådana uppgifter, därför är inte detta krav något som vi anser har så stor betydelse för vår studie. Men självklart kommer allt material vi fått in, endast att användas till studien och dess syfte.

4.4. Tillförlitlighet

Urvalet gjordes utifrån att vi efter att ha försökt få oberoende förskollärare att medverka i enkätintervjun, beslöt oss för att fråga runt i vår omgivning, via vänner och bekanta runtom i landet. Det som sedan avgjorde vilka förskollärare det blev, var de som vi fick respons ifrån. Med andra ord de som hade möjlighet att ställa upp inom vår tidsram för studien.

Den största delen av svaren har vi fått i området runt Göteborg. Antalet förskollärare att intervjua blev till slut fyra stycken, men från början hade vi en ambition att få intervjua minst sex stycken. Men på grund av olycksfall och tidsbrist var ett par stycken tvungna att backa ur. Eftersom det var så få som kunde ställa upp valde vi att låta alla svara på våra enkätfrågor (Stukat 2005). Om vi hade fått in fler oberoende förskollärare hade vi lättare kunnat göra ett slumpmässigt urval och inte använda oss av egna kontakter.

Merparten av de intervjuade är kvinnor, vilket i sig speglar verkligheten då det är mest kvinnor som arbetar inom yrket.

Reliabiliteten talar om hur tillförlitligt det mätinstrumentet som vi har använt är. Mätinstrumentet har utgjorts av enkätintervjuer där vi skickat frågor till förskollärare som inte känner varandra. Då svaren vi fått in liknar varandra, tolkar vi det som att reliabiliteten är hög. Vi fick inga interna bortfall då samtliga av våra intervjufrågor besvarades av alla tillfrågade förskollärare.

Enkätintervjun utformades med öppna men strukturerade frågor, så risken fanns att frågorna kunde tolkas på flera sätt. Detta var vi väl medvetna om och skrev i följebrevet att om något var oklart fick de återkomma så att vi kunde förklara frågan eller tanken bakom den. Det var dock ingen som återkom med någon direkt fråga.

De fyra intervjusvaren kanske inte kan vara fullt tillförlitliga, då de tillfrågade är bekanta med någon av oss. Det faktum att de är bekanta kan dock ha påverkat svaren som vi fått, då de vet vad vi skriver om och vart vi vill komma med studien. Därmed kan vi säga att validiteten för studien är låg eftersom det speglar våra bekantas tankar och att de troligen tänker i samma banor som vi (Stukat 2005).

Validitet och generaliserbarhet är något som Stukat (2005) skriver om. Han nämner felkällor där den mänskliga ärligheten spelar en stor roll i hur ärligt personerna i intervjun har svarat. Genom intervjun har vi fått svaret att det inte förekommer utanförskap på någon av förskolorna för att de tar hand om det på en gång, om något sådan uppdagas. Detta ställer vi oss kritiska till då vi inte tror att de öppet skulle säga att – På vår förskola förekommer utanförskap. Detta medför att validiteten av studien blir lägre än vad reliabiliteten visar.

Mäter vår studie det vi vill att det skall mäta? Både ja och nej, vår studie gäller för den gruppen förskollärare som vi har intervjuat. Eftersom gruppen är liten kan vi inte säga att den gäller för hela yrkeskåren förskollärare då dessa bara är ett axplock av dem.

4.5. Bilderboksanalyser

Vi ville se vad det fanns för bilderböcker som tog upp vårt tema för studien. Därför har vi valt att analysera ett tiotal böcker som vi hittade på biblioteket. Utifrån denna litteraturstudie har vi sedan gjort en analys utifrån tre teman som speglas i majoriteten av böckerna, nämligen vardagssituationer, djursymbolik och genus. Dessa teman har många fördelar när det gäller att barnen skall kunna spegla och göra kopplingar till rollfigurerna.

Vardagssituationerna speglar det vardagliga som t.ex. förskoleverksamheter, situationer som kan uppstå i hemmet, och leksituationer tillsammans med andra barn. Med djursymbolik tänker vi oss litteratur då huvudkaraktärerna är förmänskligade djur som lever i den mänskliga världen, t.ex. nallar som går på dagis. Genusperspektivet är mest tänkt att handla om

pojkgfigurer i jämförelse med flickfigurer. Men även att de som är de elaka i en berättelse oftast är stora och starka, medan de som är utanför oftast är motsatsen, små och svaga.

Barnen i böckerna har inga tydliga karaktärsdrag vilket gör det lättare för barnen att identifiera sig med huvudkaraktären i böckerna. Det finns många barnböcker som tar upp utanförskap. Frågan är bara vilken typ av utanförskap det är som skall belysas:

- är det att inte få vara med i leken?,
- att man har ett beteende som inte accepteras av de andra barnen i boken?
- att det är ens födelsedag och de andra i smyg ordnar med kalas som är en hemlighet, vilket gör att de inte vill bli störda under förberedelserna och en *upplevelse* av utanförskap uppstår, därför att barnet inte förstått en överraskning är på gång.

Oftast händer utanförskapsförhållandet i en för barnet välkänd miljö som till exempel: på förskolan, i hemmet, i trädgården eller bara utanför på gatan. Informationen runt händelsen är knapphändig, men ändå tillräcklig för att barnen skall kunna identifiera sig med situationen. Vid en första anblick är det barnet som står i centrum för händelserna, men tittar man djupare så är det än i dag så att de vuxna i de flesta fall har huvudrollen och kommer med goda råd om hur problemen skall lösas.

Barnlitteraturen i sig tar upp många olika vinklar i sina böcker. Det som begränsar användandet av dem är vår trångsynthet. I början av 1900-talet skrevs barnlitteraturen i syfte att fostra och tydliggöra vad som var rätt och fel. Så är det fortfarande, men skillnaden idag är att samma ämnen tas upp idag men då mer sakligt. Syftet i böckerna är dock fortfarande att fostra och tydliggöra vad som var rätt och fel och det kan vi som pedagoger dra nytta av i vårt dagliga arbete, genom att samtala om det som sker i böckerna och låta barnen sätta ord på sina egna tankar och funderingar. Utifrån samtalen kan vi ge barnen verktyg att utveckla sig själva i samspel med andra barn vilket inte bara stärker ett barn utan hela barngruppen. Att vi har valt dessa kategorier, baserar vi utifrån vad Kåreland (2001) och Nikolajevs (2004) forskning kring barnlitteratur visat. Där belyser de viktiga aspekter för att barn skall kunna ta till sig barnlitteratur, så som vardagssituationer, djursymbolik och genus.

5. Resultat

5.1. *Analys av intervjuerna*

I detta avsnitt skall vi presentera de svar vi fått av de fyra förskollärare som vi har intervjuat. Av dessa är majoriteten verksamma i en 1-5 årsverksamhet, alltså i verksamheter med barn som är 1-5 år gamla. I de flesta av barngrupperna är det kring tjugo barn, med tre till fyra vuxna.

5.1.1. Förskollärarnas metoder

Förskollärarna i vår studie märker oftast av utanförskap genom att göra observationer, då de uppmärksammar hur barnen behandlar varandra i leken. En av förskollärarna beskriver hur de uppmärksammar eventuellt utanförskap med följande ord:

Det kan t.ex. vara ett barn som alltid leker för sig själv och inte riktigt kommit in i gruppen. Någon kanske är rädd i gruppen. Det kan också vara ett namn som alltid kommer upp i konfliktsammanhang och det barnet blir alltid utsatt för anklagelser oavsett om han eller hon är där!

Hur utanförskap uppmärksammas skiljer sig mellan de olika förskollärarnas metoder. Men till mångt och mycket stämmer de överens med varandra, alternativt kompletterar de varandra. En av förskollärarna beskriver sin metod på följande sätt:

Jag ser att barnet skulle vilja vara med men inte får, alternativt i försvar slutat försöka få vara med. Barn som inte **vill** ha kontakt är en annan sak.

Denna förskollärare poängterar tydligt skillnaden mellan barn som inte får vara med och barn som inte vill vara med. Ett barn som inte vill ta kontakt med de övriga barnen kan ha problem på andra plan, vilket förskollärarna kan uppmärksamma i leksituationer. Därför är det viktigt att vara tydlig med skillnaden mellan dessa två ”viljor”.

En av förskollärarna berättar att de inte uppmärksammat något direkt utanförskap, men att de hela tiden arbetar gruppskapande för att ingen skall bli utanför. Hon beskriver hur de kan uppmärksamma att någon är i riskzonen för att kunna bli utanför på följande sätt:

Ibland kan t.ex. två barn ropa ’Nu jagar vi Kalle!’ och då ingriper jag genom att bryta den leken och tala med barnen om att om man ska jaga någon måste den personen vilja det själv för annars kan han eller hon bli ledsen. Jag ser en sådan situation som lite farlig eftersom ett barn blir utpekad.

Dessa citat från intervjuvaran visar tydligt hur förskollärarna uppmärksammar att någon är eller kan bli utanför. Men en av dem var tydlig med att poängtera skillnaden mellan att **inte få** och **inte vilja** vara med.

5.1.2. Hur iakttagelserna följs upp

Alla förskollärare, i vår studie, ingriper direkt om de på något sätt skulle märka att någon är utanför, och vad de gör då är t.ex. att samtala med barnen om hur man skall vara mot varandra. Detta kan ske både enskilt och i grupp, beroende på situation och omständigheter.

5.1.2.1. Samtal med barnen

Ett par av förskollärarna problematiserar situationen för barnen, och hjälper dem på så sätt att tänka sig in i den andres situation. En av våra förskollärare beskriver deras arbete med detta på följande sätt:

Jag/vi försöker att börja leka med det utsatta barnet och visa hur man leker – lekens regler – och på så sätt göra barnet intressant för de andra barnen i gruppen. Ofta kommer då de andra och undrar vad vi leker. Vi ger barnen förslag på roller man kan ha i leken. Ofta leker vi omhändertagande lekar t.ex. någon är sjuk, någon är utanför av dockorna, bara pyssla om dockor, gosedjur. Vi pratar också mycket med barnen om hur vi ska vara mot varandra.

Dessa metoder kan vara ett par alternativ. Men det finns många olika metoder förskollärarna kan använda för att försöka finna eventuella lösningar på situationerna. En annan av förskollärarna beskriver sitt arbete på följande sätt:

Beroende på situationen så försöker jag stärka barnets tro på sig själv, och om det behövs, hjälpa till att ge öppningar för barnet att få vara med. Dock är det barnet själv som får ta steget in i gemenskapen. Tanken är att barnet ska kunna komma med på egen hand nästa gång och i slutändan inte behöva min hjälp. Om det är de andra barnen som inte släpper in så försöker jag problematisera och hjälpa dem att tänka sig in i de andras situation.

Även denna metod kan vara ett alternativ. Förskolläraren beskriver hur han till en början försöker stärka barnets tro på sig själv, för att sedan ge barnet stöttning och hjälp om så skulle behövas. Detta kan vara ett bra sätt för att hjälpa barnet att våga ta ett eget initiativ till att försöka gå in i en lek och bli en del av den.

En av förskollärarna berättar hur de gör på hennes förskola med följande:

Vi pratar mycket med barnen om hur det känns för andra och försöker väcka empati hos dem. Det här gör vi dels vid konflikter så som när barnen knuffas, kastar sand på varandra eller slår varandra.

Utifrån dessa citat kan vi konstatera att samtal med barnen, då förskollärarna på något sätt problematiserar situationen för alla inblandade, för att sedan tillsammans försöka komma fram till en bra lösning, är något som genomsyrar i stort sätt alla verksamheter som förskollärarna i vår studie är verksamma i.

5.1.2.2. Samlingar med barngruppen

En av förskollärarna beskrev att alla barnen är delaktiga i deras samlingar, även de som inte är där blir uppmärksammade. På samlingarna sjunger de sånger, om de som är på förskolan och även om de som är lediga eller sjuka och därför inte är närvarande vid samlingen. Förskolläraren poängterar vikten av att skapa en gemenskap i barngruppen. Ett tillfälle i verksamheten då detta aktualiseras beskriver hon på följande sätt:

Vi använder oss ofta av flanosagor. Där blir det lättare för de mindre barnen att följa med. Barnen får vid dessa tillfällen vara med och sätta upp bilderna som sagan berättas utifrån, vilket gör dem delaktiga i sagan.

En annan sak som kan vara viktig att poängtera här är att många barn har lättare att spegla sig själva eller någon annan i gruppen mot en rollfigur i en saga eller liknande. Därför kan arbete med sagor vara en bra metod. En annan av förskollärarna beskriver även hon hur de använder sig av sagor i verksamheten med följande:

Sedan använder vi oss av sagor på olika sätt. Vi berättar sagor, spelar upp sagor som teater, låter barnen vara med och spela upp sagan som teater, målar sagor mm. När vi använder sagan för att väcka empati hos barnen så väljer vi sagor med omsorg.

Båda dessa citat visar att barnen är engagerade i arbetet med sagan, både fysiskt och psykiskt. Ett annat exempel som en av förskollärarna beskrev, då barnen är engagerade både fysiskt och psykiskt är följande:

På gymnastiken har vi alltid olika samarbetsövningar. På vilan har vi 2 ggr/vecka massage, vilket vi hoppas ska leda till att ”den man masserar slår man inte”.

Genom samarbetsövningarna får barnen träna sig på att samspela med varandra, att genomföra olika moment tillsammans. Detta kan i sin tur leda till en starkare grupp känsla. Även massagen kan vara ett bra sätt att stärka gruppen, genom att barnen då får träna sig på att vara vänliga mot varandra och respektera varandras integritet.

5.1.2.3. Handlingsplaner

Något som är gemensamt för de flesta av förskollärarna är att det finns en handlingsplan mot kränkande behandling på förskolan. Dessa kan utformas på många olika sätt. En förskollärare berättade att:

På vår enhet har vi tillsammans arbetat fram en handlingsplan mot kränkande behandling. Där har vi tillsammans diskuterat och kommit fram till hur vi skall agera om något skulle hända. Steg för steg.

Detta är ett exempel på hur de tillsammans på en enhet har arbetat fram en handlingsplan, medan det på andra förskolor ser annorlunda ut. En annan förskollärare berättade att:

Det finns ingen direkt handlingsplan, men i de fall där det behövs så upprättar vi en individuell handlingsplan utifrån vår centrala barnhälsaplan⁶.

Handlingsplanerna kan, som vi skrev ovan och som utmärks av dessa citat, skilja sig från varandra. Men i slutändan har de alla samma syfte, nämligen att förhindra kränkande behandlingar i verksamheten. Den ena förskolan har en handlingsplan som är gemensam för en hel enhet, medan den andra upprättar en individuell handlingsplan om de märker att en handlingsplan skulle behövas.

En av förskollärarna berättade att, utöver sin handlingsplan, så förebygger de utanförskap på följande sätt:

Genom tydliga regler och rutiner och att dela upp barngruppen i mindre grupper bitvis, så kan man undvika utanförskap. Vi vuxna måste också vara goda förebilder.

Att dela upp barngruppen i mindre grupper kan vara ett bra sätt för att undvika att något barn glöms bort, genom att förskolläraren på så sätt har en möjlighet att möta alla barnen i den lilla gruppen. Men det viktigaste är dock ändå hur de vuxna är, eftersom de är de starkaste förebilderna.

5.1.3. Barnlitteratur i verksamheten

Majoriteten av våra förskollärare använder sig av barnlitteratur och sagor när de skall samtala med barnen om hur man skall vara mot varandra. En förskollärare berättar att:

Vi använder oss utav bibelberättelser, som vi tycker fungerar utmärkt. Vi går också till biblioteket och lånar böcker om utanförskap eller omvårdande böcker - hur ska vi vara mot varandra.

Denna förskollärare arbetar på en förskola med kristen profil, och därför kan bibelberättelserna vara en bra metod för deras barngrupp. Men den kanske inte skulle fungera lika bra på en annan förskola som inte har just den profilen.

---

⁶ Barnhälsaplan – enhetens åtgärdsplan utformad för förskolan med utgångspunkt från elevhälsaplan

En annan förskollärare, som vi citerat i föregående avsnitt, använder sagor i verksamheten när de samtalar med barnen om livsfrågor. Hon beskriver deras arbetssätt, på en 1-3 årsavdelning så här:

När vi berättar sagor låter vi barnen reflektera och hjälpa till att återberätta, spela upp och komma med sina tankar. Men nu är ju väldigt små barn vi pratar om där vissa inte ens har språket än.

Med tanke på att barnen är så pass små, så är deras metod anpassad för just den barngruppen, men en annan förskollärare som arbetar med äldre barn använder sig mer av bilderböcker.

Som avslutning på våra intervjuer frågade vi förskollärarna om de kunde ge oss tips på barnlitteratur som man kan använda sig av. Majoriteten svarade då *Pricken* av Margaret Rey. Utifrån det svaret har vi valt vår titel för studien *Inte bara "Pricken"*. Vi vill med den visa att det finns mycket annan litteratur som behandlar utanförskap och den problematik som det medför.

Avslutningsvis vill vi säga att eftersom det är så få intervjuer kan vi inte säga att det som vi fått fram av intervjuerna gäller för alla förskollärare i hela landet. Men det vi kan se, är att de som vi intervjuat arbetar med att motverka utanförskap genom att direkt förklara för barnen att deras beteende inte är okej.

5.2.   *Analys av barnlitteratur*

Här presenteras en bråkdel av alla de litteraturer som tar upp livsfrågor. I Sverige finns det flera barnboksförfattare som skriver berättelser där livsfrågor tas upp, t.ex. Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump*, Maria Gripes *Hugo och Josefin*, samt Tomas och Anna-Clara Tidholms *Bu och Bä*-böckerna. De två förstnämnda författarna skriver dock böcker som är mer riktade till äldre barn i skolåldern. Därför presenteras inte något av deras verk i vår studie. Det gäller framförallt Maria Gripes böcker, som mer speglar skolbarns livssituation. Astrid Lindgrens böcker tar upp ämnen som kan vara svåra att diskutera med barn i förskoleåldern, därför tänker vi oss att de böckerna passar bättre in i en skolverksamhet. Dock kan Lindgrens böcker läsas i förskolan, men några djupare boksamtal kring dessa kanske inte kan föras på grund av att livsfrågorna är för djupa och ogreppbara för små barn.

Många livsfrågor kan dock ha en ångestladdad effekt för en del barn. Då är det viktigt som förskollärare att vara lyhörd för detta, och känna in vad som kan vara bra att ta upp vid samtalen kring den litteratur som tar upp just dessa livsfrågor.

Genom berättandet kan barnen omedvetet bearbeta sina livsfrågor. Ett sätt att hjälpa barnen med denna bearbetning kan vara att måla bilder till berättelsen, t.ex. det avsnitt som gjorde mest intryck på dem. Utifrån dessa bilder kan förskolläraren sedan föra samtal, då barnen får reflektera och samtala kring sina uppfattningar och tolkningar av berättelsen.

5.2.1.   Vardagssituationer

Barnlitteraturen är en riktig skattkammare då de flesta barnböcker tar upp vardagssituationer. Vardagssituationer är sådant som vi upplever dagligen om det så är hemma, på förskolan eller i skolan, Det kan vara alltifrån morgonrutiner hemma, till matsituationen på förskolan eller fri lek ute, inne, hemma eller på förskolan.

Några författare som skriver om vardagssituationer är: Carin & Stina Wirséns *Leka tre*, Anna-Karin Eurelius *Kalle och Mia spelar kula*, Jonathan Shipton, Claudio Muñoz *En otäck krockodil*, Petter Lidbecks *När Johan vaknar en morgon är han stark*, Stefan Ljungqvist och Johan Egerkrans *TaggtrådsTim*, Gunilla Woldes *Emma-böckerna* och Gunilla Bergströms *Alfons-böckerna*. De skriver alla om situationer där barnen har de centrala rollerna och de vuxna finns med mer i periferin som en hjälpare. Var boken utspelar sig är inte alltid relevant, utan det är mer handlingen som har betydelse. Dock är det som Nikolajeva (2004, s.72) skriver att de flesta barnböcker förhåller sig i närområden som barnen känner igen. Ett exempel på detta är *Alfons-böckerna* som utspelar sig hemma eller ute på gården.

5.2.2. Djursymbolik

Många av barnböckerna har perspektivförskjutning då det mänskliga barnet har antagit en djurform istället, konstaterar Nikolajeva (2004). Att göra en perspektivförskjutning har många fördelar, då förskjutningen inte pekar ut någon och den behöver inte vara helt korrekt i handlingen eftersom det inte handlar om en "människa". Ett exempel på förmänskligade djur återfinns i Carin & Stina Wirsén bok *Vem är arg*. Dessa djur lever i den vanliga världen och gör saker som barnen känner igen som till exempel utflykter med förskolan, lek med klossar och att träffa nya vänner. Det som också gör berättelserna annorlunda är att djuren och människorna kan prata med varandra utan att det känns tillgjort. Barnen har lättare att relatera till djurfigurer då de inte är människor.

Den här genren har blivit mycket populär och det har skrivits många böcker om dessa förmänskligade djur. Några författare som skriver om dem är: Nicola Baxter *Sidenbandet som försvann* (ur Nallebjörnarnas sagostund), Max Velthuis *Grodan blir glad*, Anthony Browne *Willy Vekling*, och Mij Kelly *Ett får till*.

5.2.3. Genus

Hur huvudpersonerna i litteraturen gestaltas och vilka bilder man som läsare kan få av deras karaktärer, är i mångt och mycket generella. Det kan med andra ord sägas att det inte finns någon regel för hur karaktärerna gestaltas in i minsta detalj. Men utifrån de böcker vi analyserat så har vi kunnat konstatera att pojkarna i böckerna presenteras som svaga, ömtåliga och i behov av någon som skyddar dem från att bli utanför.

En bok som visar detta väldigt tydligt är *Willy vekling* av Anthony Brown, som handlar om en apa som vill bli stor och stark. Han börjar då träna på gym och beställer tabletter, som skall hjälpa honom att bygga muskler. Det är lite så som många pojkar framställs i litteraturen, som starka både fysiskt och psykiskt. *TaggtrådsTim* av Stefan Ljungqvist och Johan Egerkrans, visar även den detta tydligt, då Oswald är stor och stark till skillnad från Tim som är liten och svag. Men däremot kan man säga att Tim och Willy under handlingens gång utvecklas och blir starka i sina personligheter. I stora drag kan man säga att det oftast är den som framställs som liten och svag i bilderböckerna som är den som står utanför.

Flickorna i böckerna som vi studerat framstår som mjuka, omhändertagande och aggressionshämmande. Det vill säga raka motsatsen till hur pojkarna framställs i böckerna. Ett exempel på en sådan flicka är Emelie i *Sidenbandet som försvann* av Nicola Baxter. En dag när de är på utflykt tappar hon sitt hårband, och alla börjar leta efter det. Det återfinns i ett fågelbo. Emelie vill då inte förstöra fågelboet, så hon väljer att låta bandet finnas kvar där.

6. Diskussion

När vi gick in i arbetet tittade vi mycket på barnens rättigheter och vad konventionen säger. Som förskollärare har vi en skyldighet att i alla lägen se till barnens bästa. För att skapa en bra grund i vår studie med utanförskap, tyckte vi att barnens rättigheter sa mycket om vad barnen har rätt till från oss vuxna och andra barn i deras omgivning. Att redan tidigt lära barnen att alla har samma värde och att samtala utifrån värdegrunden tror vi kan hjälpa till att förebygga utanförskap och annan kränkande behandling. Artiklarna som vi nämnde i litteraturgenomgången stämmer överens med värdegrunden och hur vi tycker att personer i allmänhet skall vara mot varandra, oavsett om de är barn eller vuxna.

6.1. Diskussion av studien utifrån frågeställningarna

I detta avsnitt av diskussionen kommer vi att diskutera de svar vi fått på våra frågeställningar. Svaren har vi fått genom att analysera bilderböcker och genom att intervjua förskollärare.

Vi valde att enkätintervjua förskollärare därför att de har det huvudsakliga ansvaret för det pedagogiska arbetet på avdelningarna och har därför också en djupare kunskap om varför de arbetar som de gör på förskolan. Med det vill vi inte säga att barnskötarna inte skulle kunna vara minst lika duktiga på det pedagogiska arbetet, dock har förskollärares roll vuxit sig starkare med åren, då större fokus har lagts vid barns pedagogiska utveckling, jämfört med hur förskolan såg ut på 70-, 80- och 90-talet. Den nya läroplanen ställer högre krav på dem som arbetar inom förskolan idag

6.1.1. Hur behandlas utanförskap i bilderböcker avsedda för åldrarna 1-5 år?

Utanförskapet i barnböckerna beror oftast på att någon är på ett visst sätt och vi tror att om vi uppmuntrar våra barn att inta olika roller i leken så vågar de till slut säga nej när de känner sig orättvist behandlade. Att samtala med barnen utifrån en barnbok som barnen känner igen, tror vi också kan hjälpa barnen att sätta sig in i hur den som inte får vara med känner sig. Detta skulle ske tillsammans med den övriga verksamheten, så att de tillsammans bildar en helhet i den pedagogiska verksamheten.

Genom vår förstudie i en förskola såg vi att många av barnen identifierade sig med rollinnehavarna i boken. Det finns många olika roller att identifiera sig med i böckerna, både positiva och negativa. Eftersom figurerna inte har några starka karaktärsdrag så underlättar det för barnen att identifiera sig med dem, poängterar Nikolajeva. Detta är något som också styrks genom vår litteraturstudie, där vi refererar till Rosenblad (1999). Men även Lundqvist (1982) och Hallberg (1993) poängterar att barnen speglar sig med personerna i barnböckerna. Vi tror precis som ovannämnda författare att barnen genom identifikationen med rollerna i litteraturen får hjälp att utveckla vad som är ett rätt och fel sätt att vara på, när de får gå in i rollerna. Vad förskollärarna måste vara vaksamma över är om någon fastnar i en roll och att då hjälpa denne ur rollen den antagit.

Enligt vårt sätt att se det kan boksamtal hjälpa till att bygga upp barnens självförtroende, vilket gör att de vågar stå på sig i olika situationer, om det så handlar om utanförskap eller är ett bråk om vem som får vara med eller inte i leken. Genom boksamtal är det barnens egna tankar som styr, vilket gör att vi från ett observerande öga och öra kan ta del av vad som rör sig i deras värld. Utifrån dessa samtal kan vi som förskollärare sedan möta det enskilda barnet där det står i sin tankeutveckling och hjälpa det vidare med att utveckla sitt språk genom att förtydliga det som sägs i samtalet.

Förskolläraren kan genom barnlitteraturen lyfta fram etiska dilemman och livsfrågor. Genom dessa skapar förskolläraren verktyg för barnen att själva börja tänka och reflektera runt sin egen tillvaro (Johansson, 1999). En annan aspekt på barnlitteraturen är att bilderna ofta har stor betydelse. De kompletterar ofta textens budskap och gör boken mer tydlig. Denna koppling blev mer tydlig under 1980- och 1990-talet då intresset för bilderböcker var stort skriver Kåreland (2001). I samband med vår förstudie såg vi ett tydligt exempel på detta när vi läste *Sagan om Pricken*. Vid tidigare VFU-perioder har vi sett en äldre upplaga av boken, så till förstudien införskaffade vi en ny upplaga där bilderna var mer färggranna och inbjudande. Därför blev det lättare att göra en identifiering med rollfigurerna. I den äldre upplagan var bilderna mer otydliga, och gav på så sätt inte samma inbjudande känsla som den nya upplagan. Detta tror vi kan vara ett exempel på hur bilderböckerna förändrats med tiden, och bilderna har fått en större betydelse för böckernas innehåll och handling.

6.1.2. Hur arbetar förskollärarna för att förebygga utanförskap på förskolorna idag?

I samband med sammanställningen av intervju svaren fick vi kunskap om hur förskollärarna arbetar på förskolorna för att motverka utanförskap, och om de då använder sig av barnlitteratur och boksamtal.

De förskollärare som vi har intervjuat sa att det inte finns någon som står utanför barngruppen hos dem. Om detta är sant eller inte, kommer vi inte att få veta. För ingen av förskollärarna skulle knappast öppet gå ut och säga att utanförskap förekommer på deras förskola. Det alla däremot sa var att de arbetar med att ta tag i problemet med utanförskap så snart det uppstår, och inte vänta på rätt tillfälle, utan på en gång säga ifrån att:

'Det här är inte okej, så här gör vi inte på våran förskola'. Genom att prata med barnen direkt när en situation uppstår, ser barnen hur deras agerande påverkar andra barn och kan på så sätt se vilken påverkan deras beteende har på kompisarna (Citat från ett intervju svar).

Dessa svar tolkar vi dock som att det kan förekomma att det finns barn som inte får vara med i leken, men att förskollärarna ser det som en del av vardagen. Är det inte samma barn som varje gång blir utanför, så är det inget direkt utanförskap.

Majoriteten av förskollärarna ingriper på en gång när en konflikt uppstår eller ett utanförskap är uppmärksammat, och försöker lösa situationen på en gång. En form av denna metod kan vara att problematisera situationen för alla parter, så att de får en förståelse för hur det utsatta barnet känner sig. Detta tycker vi är viktigt, och har använt den under konfliktlösningar på våra VFU-platser. Barnen får då hjälp att se situationen från den andres perspektiv, och det är bra. Blir barnen medvetna om att någon blir sårad av det de gjort, så gör de oftast inte om det.

Under våra VFU-perioder har vi sett exempel då förskollärarna ibland använder denna metod, men även situationer då de sätter upp så kallade skygglappar⁷ och väljer att inte se situationen där den uppstår. Detta tycker vi är viktigt att poängtera och att ha i åtanke när man arbetar i en barngrupp. Skulle alla sätta upp skygglappar så skulle inga lösningar komma till skott. Det är viktigt att förskollärarna på ett tidigt stadium sätter stopp för kränkande behandlingar och liknande, så att barnen förstår att det inte är tillåtet att behandla varandra hursomhelst. Den kränkande behandlingen kan annars leda till att barnen som är utsatta, faller offer för kränkningarna långt upp i skolåren och kanske även upp till vuxen ålder. Det kan nämligen bli

---

⁷ Skygglappar – när någon uppmärksammar ett problem, men väljer att inte vidta någon åtgärd.

så att om kränkningarna avlöser varandra under en längre tid, så börjar barnet acceptera att det skall bli behandlat på det sättet. Då blir barnet inte stärkt i sin egen identitet, utan börjar snarare utveckla en identitet utifrån hur andra vill att det skall vara. Johansson (2005) skriver att:

En viktig del i att lära barn hänsyn till andra är att barn skall förstå andra. Pedagoger arbetar på olika sätt med att få barn att rikta sig mot kamraterna, upptäcka och förstå deras känslor, utsatthet och behov av omsorg. Vuxna strävar med att barn skall uppleva varandra positivt, förstå det goda barnen gör för sina kamrater. Barn skall dessutom förmås att känna medkänsla med andra (s. 163)

Detta tycker även vi är viktigt. Då vi under våra VFU-perioder uppmärksammade att förskollärarna satte upp skygglappar, ställde vi oss mycket kritiska till detta och började fundera kring om det fanns någon plan för hur de arbetar mot denna form av behandling.

På förskolorna finns det **handlingsplaner** mot denna form av behandling, de kan dock se väldigt olika ut, men de har dock samma syfte, nämligen att motverka den kränkande behandlingen. En av våra förskollärare uttryckte att dennes förskola hade en handlingsplan mot kränkande behandling, men att den kändes gammal och omodern. Kanske är det så, att många förskolor fastnat i gamla hjulspår och hellre använder det de känner sig säkra med, än något nytt. Vi tycker det är nödvändigt att förskolepersonalen med jämna mellanrum utvecklar och utvärderar allt som de använder på förskolan, och då menar vi inte bara lokala verksamhetsplaner, utan även handlingsplaner mot kränkande behandlingar. Även om förskollärarna kanske gör på ett liknande sätt som innan, så kan det finnas nya tankegångar kring hur de kan lösa situationen, som bidrar till att handlingsplanen utvecklas.

6.1.3. Hur kan förskollärarna använda barnlitteratur och boksamtal för att hantera utanförskap?

Förskollärarna läser ofta bilderböcker med barnen, och i gruppen uppstår ibland samtal runt texten. Oftast ingår samtalet i ett tema som valts ut för en specifik tidsperiod. Den enda förskolläraren som arbetade kontinuerligt utifrån litteratur var den kristna förskolläraren. Där kretsar arbetet kring de kristna värderingarna, men det är läroplanen som styr arbetet och bibelberättelserna kompletterar och vägleder i arbetet.

I dagens skolvärld skall allt arbete ske utifrån ett sociokulturellt perspektiv, ett perspektiv som kan knytas till Vygotskijs teorier om att kunskap skapas i samspel med andra. Detta till skillnad från 1970-talet fram till 1990-talet då många delar av läroplanerna var mer utformade utifrån Piagets teorier, att kunskap inte bildas i samspel med andra utan bildas individuellt (Säljö 2000).

Vad vi har sett i vår studie är att man med fördel skulle kunna knyta ihop de två teoretikernas teorier i förskolan och utnyttja de resurser som finns i verksamheten, alltså att både arbeta enskilt med varje barn, och att arbeta tillsammans som grupp. Detta kan göras genom att dels ta tag i händelser direkt då någon blir kränkt och dels via teman och boksamtal runt frågor som ofta kommer upp i en förskoleverksamhet t.ex. hur man skall vara mot sina kamrater. Ett redskap för dessa boksamtal kan vara att alltid ha ett par bilderböcker eller annan barnlitteratur som speglar händelser som kan uppstå i verksamheten.

Vi anser att litteratur som tar upp utanförskap och andra kränkande situationer bör finnas att tillgå på förskolan, inte bara då förskolan arbetar med ett visst tema. Om det t.ex. återkommande uppstår en situation med en grupp barn, så kan förskollärarna med hjälp av

barnböckerna ta tag i situationen från en annan vinkel som hjälper barnen att se från ytterligare ett perspektiv.

6.1.4. Skiljer sig arbetet mellan olika förskollärare? I så fall hur?

Genom våra intervjuer har vi kunnat konstatera att arbetssättet med att förebygga utanförskap i förskolan skiljde sig till viss del. Vi hade en förskola med kristen profil med i vår studie, och hur denna arbetar med att motverka utanförskap skiljde sig från de övriga förskolorna. På denna förskola arbetade de väldigt mycket utifrån bibelberättelser när de skulle samtala med barnen om hur vi skall vara mot varandra. Det tror vi beror på att den kristna tron alltid har lutat sig mot sina skrivna texter, för att genom bibeltexterna finna stöd och lösningar på problem i vardagen.

Detta var den tydligaste skillnaden vi har kunnat konstatera utifrån svaren vi fått på intervjufrågorna, men i övrigt var skillnaderna inte lika tydliga. Annars kunde vi konstatera att temaarbete utifrån sagor var en metod som många av de övriga förskollärarna använde sig av.

Vi tror att genom att ta in barnlitteraturen som en del av det pedagogiska arbetet i vardagen, kan förskollärarna hitta en metod som hjälper dem i arbetet med att motverka utanförskap och annan kränkande behandling i barngruppen. Om det fungerar i den kristna förskolan borde det också vara möjligt att göra samma sak i de övriga förskolorna. Keene och Zimmerman (2003) ser bara fördelar med att föra boksamtal då det lockar barnen till att utveckla sina egna tankar utifrån den litteratur som de just läst eller hört och koppla det till sin egen erfarenhetsvärld. Att även samtala med andra barn och höra vad de tycker menar Keene och Zimmerman (2003) är utvecklande för individen. Även Johansson (1999) ser dessa fördelar och trycker på att barnen utvecklar nya erfarenheter i samspråk med andra barn.

6.2. Barnlitteratur och boksamtal

Genom barnlitteraturen som vi studerat har vi sett vilken bild av barnens värld som speglas i dem. Än idag finns det mycket av uppfostran i undertexterna och barnen lär sig genom bokens handling indirekt vad som är rätt eller fel beteende. Vad vi vill med studien, är att lyfta budskapen i böckerna och integrera dem med verksamheten, vilket ger förskollärarna ytterligare ett sätt att hjälpa barnen att bearbeta sina upplevelser i vardagen. Mycket av arbetet på förskolor går ut på att hjälpa barnen värdera och ta ställning i livsåskådningsfrågor av olika slag. Om det pedagogiska arbetet har en väl genomtänkt struktur blir inte steget så stort till att få olika metoder att komplettera varandra, vilket i sin tur bidrar till att arbetet kan anpassas till barnens olika nivåer. Detta har vi kommit fram till genom att studera barnlitteratur, men även genom att studera pedagogisk och didaktisk litteratur.

Att föra boksamtal för samtalets skull fyller inget syfte. Det är först i samspelet med andra som boksamtal får någon mening. Barnböckerna speglar många dilemman som barnen möter, vilket gör att barnen lättare kan förstå personerna i boken (Chambers, 1993). Vi anser att om barnen får sätta ord och känslor på det som berättas i böckerna, så kan de senare kanske relatera det till sin egen vardag. Många onödiga bråk kan undvikas, då de löses genom samtal om hur de hade kunnat göra istället. Detta anser vi utifrån att ha studerat Lundqvist(1982), Hallberg (1993) samt Johanssons (1999) teorier om att låta barn ge uttryck för sina känslor genom boksamtal. Via samtalen bidrar förskollärarna med att ge barnen verktyg som de senare kan använda när de skall lösa konflikter som uppstår.

Vi anser att om barnen redan i tidig ålder lär sig att samtala utifrån boksamtal, så blir de vana att tänka och reflektera på sin egen nivå. Via boksamtalet får barnen tidigt känna att deras åsikter räknas, vilket stärker barnens självkänsla. Det står i läroplanen för förskolan att:

Språk och lärande hänger ouppslutligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. --- Att skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse liksom med hjälp av tal- och skriftspråk, utgör både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande (s.10)

Barnlitteraturen speglar mycket av det som barnen på förskolor upplever varje dag. Genom att koppla händelser från en bok till något i vardagen (text- till- själv) kan många lärotillfällen skapas om hur man skall vara för att vara en god kamrat och hur man kan lösa tvister som uppkommer under lekens gång (Keene och Zimmerman,2004). Chambers (1993) skriver att ”I varje text, oavsett hur enkel den är, finns alltid möjligheten till flera olika tolkningar” (s. 21) och det håller vi med om. Det som förskollärare dock måste prata med barnen om, är att det inte finns något som är rätt eller fel när det gäller barnens tankar under boksamtal, utan att allt som sägs är värt att prata om (Chambers,1993). Även Asplund Carlsson och Pramling (1995) skriver om detta, men de poängterar samtidigt att hur en handling uppfattas beror mycket på personen och situationen. Jämför vi det med vad Chambers skriver så kan samma handling få olika tolkningar beroende på vem som läser och hur personen mår då denne läser boken.

Barn är födda kritiker och säger gärna vad de tycker och tänker. Att främja deras nyfikenhet och vilja att lära sig mer, sker på ett avslappnat och lekfullt sätt via boksamtal. Där kan barnen tillsammans bygga och utveckla tankar som uppkommer genom böckerna. Det är också viktigt att förskolläraren inte går in och styr samtalet, utan låter barnens egna tankar och funderingar styra samtalet (Keene, Zimmerman,2004 och Chambers,1993). Vi har själva erfarenheter av hur barnens tankar kan springa iväg från en händelse i en bok till kopplingar om saker som de själva eller någon närstående varit med om. Att bygga på deras tankar i samtalet skapar utveckling för individen och medför att barnet med stöd av en vuxen och i en trygg miljö kan bearbeta saker som de varit med om. De lär sig också att respektera andra genom att lyssna på varandra och att alla lyssnar på den som har ordet.

6.2.1. För barnen kända miljöer

I barnboksstudien såg vi att handlingen för de yngre barnen ofta utspelade sig i en för barnen känd miljö, Nikolajeva (2004) skriver att:

För mycket små barn väljer författare gärna en bekant närmiljö: barnkammaren, hemmet, dagis, trädgården, gatan, skolan, sommarstället. Det finns en stor mängd bilderböcker med sådana miljöer, som Alfons Åberg-böckerna... Tiden i sådana böcker är en obestämd nutid, vilket också gör att de sällan åldras nämnvärt (s.72)

Att böckerna utspelar sig i miljöer som barnen känner till anser vi skapar en form av trygghet, vilket medför att barnen kan koncentrera sig på handlingen. En annan anledning till att den utspelar sig i miljöer som barnen känner till, är att det då blir lättare för barnen att identifiera sig med personerna i boken.

Under vår förstudie läste vi en bok; *Leka tre* av Carin och Stina Wirsén som utspelade sig i en förskolemiljö. Vid samtalen kring denna bok uppmärksammade vi att många av barnen gjorde

direkta kopplingar till sin egen miljö på förskolan. Detta gjorde en av dem genom att uttrycka t.ex. följande kommentar ”Om ni gjorde så mot mig, när vi sitter och målar, då skulle jag bli ledsen.” Den formen av kommentarer kom ofta upp vid samtalen om boken. Det tror vi berodde på att barnen hade lättare att identifiera sig och göra en koppling till sin egen värld, just för att boken speglade en miljö som de var vana vid.

6.2.2. Att genom barnboken anta en annan roll

Ibland kan en perspektivförskjutning i en bok hjälpa barnen att se en speciell händelse från den andra sidan, utan att någon blir utpekad som föröväre. Det ser vi som positivt, då det kan vara lättare att ta till sig budskapet om det handlar av någon som inte finns på riktigt. Det vi också sett med perspektivförskjutningar är att det inte alltid finns några stereotypa könsroller. Detta tycker vi är bra, för varför kan flickor inte göra pojsaker och tvärtom? Måste man alltid vara på ett visst sätt bara för att man har ett visst kön?

Vi anser att flickor kan leka med pojsaker och tvärtom, så om en flicka vill vara Peter Pan eller Kapten Krook är inget vi ser som något fel. Detsamma gäller pojkar. En pojke får gärna klä sig i prinsessklänning i samband med en lek eller liknande. Alla skall ha rätt att anta den roll som de själva vill ha. Det är viktigt att förskollärare, och övrig personal på förskolorna, visar barnen att alla är lika och har rätt att välja vilken roll de vill anta, oavsett kön.

6.2.3. Genus i barnlitteraturen och förskolan

Vi har uppmärksammat att det i barnböckerna är mycket vanligt att pojkar och flickor har sina givna roller. Detta är något som förskollärarna skulle kunna samtala med barnen om och problematisera runt de olika karaktärerna. Måste en flicka heta Pippi Långstrump för att få vara stark och modig som pojkarna? I dagens samhälle pratar vi mycket om hur olikt det är mellan könen, men vem är det som skapar dessa olikheter? Från det att vi är små lär vi oss, genom barnböcker och vuxna, att flickor skall vara på ett visst sätt och pojkar på ett annat sätt. Det är förskollärarnas uppgift att bryta de traditionella könsmodellerna och lära barnen från början att pojkar kan ”laga mat och ta hand om barnen” medan flickorna är ”ute och rövar eller slåss mot drakar” och att det inte är något fel med det. Om vi vill att det skall bli ett mer jämlikt samhälle måste vi också arbeta med det tillsammans med våra barn.

7. Slutsatser

De slutsatserna vi har kunnat dra efter våra intervjuer och analyser, är att barnlitteraturen som metod borde kunna vara mer integrerad i verksamheterna på förskolorna än vad den är idag, och då inte enbart i anslutning till sagoläsning vid vilan eller i temaarbeten om till exempel utanförskap, utan även i form av boksamtal i anslutning till den pedagogiska verksamheten. Majoriteten av förskollärarna som vi intervjuade gav exempel på hur de arbetar för att motverka utanförskap, men det var inte många av dem som använde barnlitteratur och boksamtal som en metod.

Genom att föra boksamtal redan i tidig ålder, hjälper förskollärarna barnen att utveckla sin egen identitet samt att språket också utvecklas då barnet under samtalets gång blir tvunget att förklara vad det menar. Genom samtalet lär sig barnen att respektera andra och att bli respekterade för de personer som de är. Via boksamtal kan barnen också göra kopplingar ifrån böckerna till sig själva, vilket utvecklar barnets tänkande och kan hjälpa till att bearbeta känslor som det tidigare inte har kunnat sätta ord på.

Under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi sett att vissa förskollärare sätter upp skygglappar istället för att ta itu med situationer som utanförskap. Efter att ha gjort denna studie har vi sett vilka fördelar som boksamtalen ger. Är man inte stark nog i sin roll som förskollärare kan man använda barnlitteraturen och samtala utifrån den, för att sedan styra samtalet mot det aktuella ämnet. Barnlitteraturen speglar många miljöer som är vardagliga, och är på så sätt lätta för barnen att känna igen sig i.

Slutsatserna vi dragit från barnboksanalysen är att det fortfarande idag, år 2007, förekommer könsrelaterade uppdelningar. Flickor och pojkar är fortfarande bundna till stereotypa roller. Som flicka är man söt och rar, och som pojke är man stark och modig. Denna förväntan på rollerna är också starkt befäst ute på förskolorna. En annan slutsats från barnboksanalysen är att genom att förflytta rollerna till djur, så blir det lättare för barnen att göra inferenser.

En annan slutsats som vi har kunnat dra är att många av författarna till den pedagogik- och didaktiklitteratur som vi har studerat, lägger mycket av sitt resonemang kring hur viktigt det är att alltid se barnen som en del av helheten. Alltså att se barnen som individer i en större grupp eller verksamhet, men att samtidigt se till deras personlighet och deras individuella behov. Dessa författare poängterar även hur viktig förskolepersonalens roll är för att en verksamhet skall fungera på bästa sätt, och hur stor betydelse kamraterna har för utvecklingen och lärandet. Barnen i en grupp lär av varandra på många sätt. Därför skall olikheter i en förskoleverksamhet inte ses som ett hinder. På så sätt har barnen möjlighet att lära av varandra och utvecklas i sina personligheter och i sitt lärande.

Många av förskolorna som vi haft kontakt med under denna studie har en handlingsplan mot kränkande behandlingar, men hur dessa är utformade skiljer sig mellan förskolorna. På en förskola fanns det en form av åtgärdsplan som de använder när eventuella problem uppstår, och utifrån denna åtgärdsplan kan det sedan formas en handlingsplan för det specifika fallet. Men på en annan förskola hade de tillsammans diskuterat fram en handlingsplan, som användes av alla som var verksamma inom enheten.

Det vi också såg var att barnkonventionen och läroplanen för förskolan utgår från samma grundtankar, vilket inte är så konstigt då båda vilar på en demokratisk grund där barnets bästa står i fokus. Vad vi också har sett under studiens gång är vikten av att se enskilda individer och bekräfta dem. Bekräftelsen stärker individens självkänsla vilket i sig leder till personlig utveckling av det egna jaget, vilket kan medföra att utanförskap kan förebyggas.

8. Vidare forskning

Vi anser att det finns belägg för att boksamtal fungerar som ett sätt att förebygga utanförskap och andra ämnesområden som behöver diskuteras. Dess syfte är att säkerställa en dialog, och dialogen skall förmedla och förankra en värdegrund och ett beteende. Vidare forskning skulle kunna hantera i huvudsak fyra olika inriktningar:

- **Att "bevisa" att boksamtal verkligen fungerar.** All den fakta som vi insamlat är indikativ, det vill säga den pekar på att boksamtal verkar fungera. Vi tror verkligen det, men kan det bevisas kliniskt? Man kan då göra mer grundläggande forskning där olika grupper iakttas under en längre tid – grupper som använder sig av boksamtal och grupper som inte gör det. Det skulle kunna ge en inblick i om boksamtal har en mer positiv effekt än andra metoder. Utan att ge verkligt "bevis", skulle även en mer kvantitativ studie liknande vår kunna ge starkare belägg för de slutsatser som vi identifierat.

- **Att undersöka hur boksamtal kan användas i högre åldrar.** Vi har framförallt fokuserat på boksamtal i förskolan, men vi tror ju även att metoden skulle fungera i högre åldrar. Ett sätt skulle kunna vara att göra undersökningar i skolåldern, för att sedan kanske även gå upp mot högstadiet och gymnasiet. Utanförskap förekommer överallt, och är därför ett ämne som kan vara aktuellt att undersöka och forska kring även i dessa verksamheter.
- **Att se hur boksamtal kan utvecklas.** Vi har ju fokuserat på barnböcker riktade mot små barn. Även andra medier möjliggör givetvis samtal kring värdegrund och beteende. Vilka jämförelser och lärdomar kan göras med andra medier, t.ex. film, sång, konst eller tidningar? När passar det ena eller andra mediet bäst? Kanske är det lämpligare att använda ”konkreta” medier med tydliga budskap i lägre åldrar samtidigt som analyser av populära låttexter fångar ungdomars intresse bättre?

Detta är tre möjliga inriktningar som fokuserar på fortsatt forskning inom boksamtal för att hantera utanförskap. Det skulle vara väldigt intressant att ha en mer övergripande inblick i de olika metoder som finns tillgängliga och när de bör användas. Boksamtal är ju bara ett av många verktyg.

9. Referenser

9.1. Litteratur

- Alcala Jesús & Widerberg Siv, 1991, *Barnens lag - en bok för barn om FN:s barnkonvention*, Stockholm, Rabén & Sjögren
- Asplund Carlsson, Maj & Pramling, Ingrid, 1995, *Det var en gång...* Göteborgs universitet, inst. för metodik i lärarutbildningen.
- Bäckström Kerstin, m.fl., 1993 *Jag har rätt lovar FN*, Stockholm: Liber utbildning
- Chambers Aidan, 1993, *Böcker inom oss*, Stockholm: Rabén & Sjögren
- Dahlin Bo, 2004, *Om undran inför livet*, Lund: Studentlitteratur
- Dysthe Olga, 2003. *Dialog, samspel och lärande*, Lund: Studentlitteratur
- Johansson Eva, 2005, *Möten för lärande*, Stockholm: Liber distribution
- Lindö Rigmor, 2002, *Det gränslösa språkrummet*, Lund: Studentlitteratur
- Merriam, Sharan B. 1994 *Fallstudien som forskningsmetod* Lund: Studentlitteratur
- Nikolajeva, Maria, 2004 *Barnbokens byggklossar* Lund: Studentlitteratur
- Oliver Keene Ellin & Zimmerman Susan, 2003, *Tankens mosaik*, Göteborg: Daidalos AB
- Paechter, Carrie S, 1998, *Educating the other: Gender, Power and Schooling*, London: The Falmer Press
- Rosenblad Dorothea (Red), 1999, *Från Alfons till Dostojevskij (barnkonventionen genom litteratur)* Rädda barnen
- Stukat Staffan, 2005, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur
- Säljö Roger, 2000, *Lärande i praktiken*, Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Wellros Seija, 1998, *Språk, kultur och social identitet*, Lund: Studentlitteratur

9.2. Läroplaner

- Lpfö 98, Läroplaner för förskolan, Skolverket och CE Fritzes AB

9.3. Skönlitteratur

- Baxter Nicola, 2005, *Sidenbandet som försvann ur Nallebjörnarnas sagostund*, Malmö: Egmont Kärnan AB
- Bergström Gunilla, 1991, *"Där går tjuv-Alfons!"*, Stockholm: Rabén & Sjögren
- Browne Anthony, 2006, *Willy Vekling*, Eriksson & Lindgren
- Eurelius Anna-Karin, 1992, *Kalle och Mia spelar kula*, Stockholm: En bok för alla AB
- Mij Kelly, 2004, *Ett får till*, Sundbyberg: Rätt Grafiska AB
- Lidbeck Petter, 2005, *När Johan vaknar en morgon är han stark*, Stockholm: Bonnier Carlsens Bokförlag
- Ljungqvist Stefan och Egerkrans Johan, 2005, *Taggtrådstim*, Malmö:N:W: Damm & Son AB
- Shipton Jonathan och Muñoz Claudio, 1995, *En otäck krokodil*, Stokholm: Sjöstrands Förlag
- Tidholm Anna-Clara, 2004, *Alla får åka med*, Stockholm: Alfabetabokförlag
- Velthuils Max, 1995, *Grodan blir glad*, Stockholm: Bergs Förlag AB
- Velthuils Max, 2001, *Grodan hittar en vän*, Stockholm: Bergs Förlag AB
- Wirsén Stina, 2005, *Vem är arg?*, Stockholm: Bonnier Carlsens Bokförlag
- Wirsén Stina, 2005, *Leka tre*, Stockholm: Bonnier Carlsens Bokförlag,
- Wolde Gunilla, 1997, *Emmas dagis*, Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur

9.4. Material från organisationer

- Ett Barn- BRIS (Barnets Rätt i Samhället)

9.5.   *Tidskrifter*

Nilsson Jan, 2004, *Inlevelse genom litteraturen, Pedagogiska magasinet*, nr.4)

9.6.   *Internetkällor*

Vetenskapsrådet

Forskningsetiska principer – inom humanistiska och samhällsvetenskaplig forskning

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

(datum för nedladdning: 26/12 -06 kl 20:46)

Bilaga - Följebrevet till de intervjuade förskollärarna

Hej!

Tack för att du ställer upp och delar med dig av dina tankar och erfarenheter. I våra frågor tar vi upp en del termer som vi vill förtydliga, så du vet vad vi tänker oss för just vår studie.

Med utanförskap tänker vi oss barn som ofta inte får vara med i leken, och därför hamnar lite utanför den övriga gruppen.

Med boksamtal tänker vi oss är de samtal som uppstår när ni samtalar med barnen om böcker när ni läser. Dessa samtal kan vara en del av den pedagogiska verksamheten, men kan även äga rum vid andra tillfällen.

Med vänliga hälsningar
Mirjam Wingård och Marie Heikenström